

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky

**PORUŠENÍ INFORMAČNÍ KVALITY
V HLAVNÍCH ZPRAVODAJSKÝCH RELACÍCH
ČESKÉ TELEVIZE A FTV PRIMA**

Bakalářská práce

Karolína MANOVÁ

Vedoucí práce: Mgr. Viktor JÍLEK, Ph.D.

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených informačních zdrojů a literatury.

Práce obsahuje 96 964 znaků.

V Olomouci dne

.....

Ráda bych na tomto místě poděkovala Mgr. Viktoru Jílkovi, Ph.D., za podporu, cenné rady a připomínky, a hlavně za čas, který mi věnoval. Také bych chtěla poděkovat svým blízkým a přátelům, kteří mi drželi palce a po celou dobu studia ve mě věřili.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá lexikálními jazykovými prostředky, které mají potenciál porušit informační kvalitu a jejich výskytem v hlavní zpravodajské relaci České televize a FTV Prima. Práce je rozdělená na část teoretickou a praktickou. V teoretické části jsou vysvětleny základní pojmy týkající se informační kvality a zpravodajství a na základě odborné literatury je vytvořena taxonomie lexikálních prostředků s potenciálem porušit informační kvalitu. V praktické části je následně na základě taxonomie z první části provedena analýza vybraných vzorků zpravodajských relací. Cílem této práce je identifikovat jednotky s potenciálem porušit informační kvalitu, následně zjistit četnost jejich výskytu, zjištěné výsledky shrnout a pomocí komparace určit, jaká stanice porušuje v lexikální rovině informační kvalitu více a jaká méně.

Klíčová slova

Informační kvalita, lexikální rovina, lexikální prostředky, zpravodajství, zpravodajské relace, Události, Hlavní zprávy, Česká televize, FTV Prima

Abstract

This thesis is focused on linguistic lexical means which have a potential to violate information quality and their occurrence in the main news programs of the Czech Television and the FTV Prima. In order to be able to efficiently conduct aforementioned research, this thesis is divided into theoretical and practical part. Firstly, the theoretical part explains the basic concepts related to information quality and news, and on the basis of academic literature, a taxonomy of lexical means which are capable to violate information quality is created. Secondly, in the practical part, the analysis of selected samples of news is performed and it is based on the results implying from the qualitative part of the research. The aim of this work is to identify a unit with a potential to violate information quality, then to perform a frequency of their occurrence, as well as to perform acquired results. At the end, these results will enable to create an analysis that will determine which television provider violates the lexical level of information quality more and on the other hand, which provider does less.

Key words

Information quality, news, Czech Television, FTV Prima, news programs, lexical means

Obsah

Úvod.....	7
1. Zpravodajství.....	10
2. Informační kvalita – objektivita	12
2.1. Faktor faktičnosti.....	12
2.2 Faktor nestrannosti	13
2.3. Vliv zásad informační kvality z hlediska lexikální roviny	13
2.4. Zásady informační kvality a lexikální rovina.....	14
3. Aspekt pravdivosti.....	15
3.1. Kritérium přesnosti vyjádření.....	15
3.1.1.Nepřesnost pojmenování spojená s obecností obsahu pojmu.....	15
3.1.2. Pojmenování zobecňující.....	18
3.1.3. Pojmenování neurčitá	18
3.1.4.Nepřesnost zástupných pojmenování	23
3.1.4. Nepřesnost lexikalizovaných zástupných pojmenovacích jednotek.....	25
3.1.5. Nepřesnost v důsledku chybné volby lexikální jednotky	28
3.2. Kritérium absence hodnocení	28
3.2.1. Hodnotící lexikální jednotky	28
3.2.2. Hodnocení jako důsledek nenáležitého užití lexikální jednotky	30
3.2.3. Hodnotící charakter frazeologismů	31
4. Aspekt informativnosti.....	32
4.1. Lexikum s časovým příznakem	33
4.1.1. Archaismy a historismy	33
4.1.2. Neologismy	34
4.2. Lexikum s knižním příznakem	36
4.3. Lexikum s odborným stylovým příznakem.....	37
4.4. Lexikum s územním a sociálním příznakem	38
4.4.1. Lexikum s územním příznakem	38
4.4.2. Lexikum se sociálním příznakem.....	38
4.5. Zkratky, zkrácená a zkratková slova	39
4.6. Internacionální lexikum.....	40
4.7. Lexikalizovaná sousloví a lexikalizované frazeologismy	41
5. Aspekt neutrality	41
5.1. Expresivní lexikální jednotky.....	43
5.1.1. Inherentní expresivita	43

5.1.2. Adherentní expresivita.....	45
5.1.3. Kontextová expresivita.....	46
5.2. Stylový příznak.....	46
5.2.1. Hovorové lexikum.....	46
5.2.2. Poetismy.....	47
5.2.3. Knižní lexikum.....	48
5.2.4. Publicismy.....	48
5.3. Lexikum s časovým příznakem.....	49
5.4. Zástupná pojmenování polysémní a frazeologická.....	50
6. Přehled lexikálních prostředků s potenciálem porušit aspekty informační kvality.....	53
7. Televizní stanice.....	55
7.1. Česká televize.....	55
7.2. FTV Prima.....	55
8. Metodika analýzy.....	57
9. Výskyt prostředků s potenciálem porušit informační kvalitu.....	60
9.1. Porušení aspektu pravdivosti.....	60
9.2. Porušení aspektu informovanosti.....	62
9.3. Porušení aspektu neutrality.....	65
Závěr.....	69
Seznam zkratk.....	71
Seznam literatury a pramenů.....	72
Seznam tabulek.....	75

Úvod

Hlavní cílem zpravodajství je podávat širší veřejnosti věcné a pravdivé informace o aktuálních událostech ve společnosti. Média publiku poskytují zpravodajská sdělení z politiky, sportu, vzdělávání, ze zahraničí i z domova.¹ Při jejich tvorbě by však neměla být naplněna jiná než zpravodajská (informativní) popřípadě dokumentární funkce, v rámci, které se formuluje normativní koncept zásad informační kvality, který poskytuje standardy zpravodajství. Pokud by zpravodajská sdělení obsahovala další konativní funkce, například funkci zábavní, získávací či persvazivní, dochází k naplnění jiných cílů, například k ovlivnění příjemce sdělení. V současné době však dochází v rámci komercializace médií k tlaku na získávání vyšší sledovanosti či čtenosti. Právě v důsledku komercializace dochází k porušování zásad informační kvality. V důsledku toho se ve zpravodajských sděleních mohou objevovat jazykové prostředky s potenciálem porušit zásady informační kvality, a právě jazykové porušení je předmětem práce.

Z hlediska jazykového ztvárnění se koncept informační kvality týká všech rovin jazyka, konkrétně roviny zvukové, morfologické, lexikální, syntaktické, ale také oblasti textové. Pro tuto práci jsme si zvolili s ohledem na její rozsah rovinu lexikální se zohledněním slovtvorné morfologie, právě v této oblasti totiž na základě analýz v publikaci *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* (Jílek, Bednaříková a kol. 2015) dochází k nejčastějšímu porušení zásad informační kvality.

V rámci této práce budeme sledovat porušování informační kvality v hlavní zpravodajské relaci České televize (Události) a FTV Prima (Hlavní zprávy). Televizi jsme si vybrali, protože je nejvíce regulovaná zákony, hlavně zákonem č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání. Z hlediska této zákonné úpravy by jakékoli zpravodajství mělo dodržovat zásady objektivit a vyváženosti.

Českou televizi jsme zvolili, protože je to médium veřejné služby a v jejím zpravodajství se tedy předpokládá vysoké dodržení zásad informační kvality. Vysílání České televize navíc upravuje i zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi, který již sám o sobě obsahuje požadavky na dodržování objektivit. FTV Prima jsme zvolili kvůli nedávnému propojení jejího zpravodajství s divizí CNN International Commercial (CNNIC). Sama skupina FTV

¹ Jílek 2009, str. 55

Prima odkazuje na svém webu na základní zpravodajské hodnoty, tedy přesnost, spolehlivost a nestrannost a zavazuje se k jejich dodržování.²

Hlavní relace jsme zvolili, protože jsou nejdelšími a nejsledovanějšími zpravodajskými relacemi za den. Samotné televizní stanice na ně také během dne v ostatních zpravodajských pořadech upoutávají. Relace budeme analyzovat v rámci tzv. průběžného týdne od 4. 1. 2021, půjde tedy o první pondělí v měsíci, každý další týden budeme zaznamenávat relace následujícího dne v týdenním kalendáři. Sběr dat ukončíme 21. 2. 2021. Celkem budeme analyzovat sedm relací z každé stanice.

V případě Událostí České televize i Hlavních zpráv FTV Prima budeme analyzovat pouze všeobecné zpravodajství, nikoli počasí či sport. Do analýzy dále nezahrneme kontaktové úseky moderátorů, nezpravodajské úseky upoutávající na další části zpravodajské relace a nezpravodajské úseky, které upoutávají na následující pořady dané televizní stanice. Naopak zahrneme úseky obsahující přehled témat. Dále nezahrneme nežurnalistické výpovědi osob/moderátorů (přivítání, uvedení pořadu). V případě interakce moderátora a reportéra nebudou zahrnuty otázky, ale pouze odpovědi na ně. Zahrnuty budou také parafráze, tedy promluvy nějaké jiné osoby vyjádřené žurnalistou, naopak nezahrneme citace.

Tato bakalářská práce bude rozdělena na dvě části, na část teoretickou a praktickou. V rámci teoretické části si nejdříve za pomoci kompilace z odborné literatury zpracujeme problematiku objektivitu, zásad informační kvality a prostředky porušení v lexikální rovině s přesahem do slovtvorné morfologie. Poté vytvoříme na základě odborné literatury taxonomii jazykových prostředků porušujících zásady informační kvality, přičemž budeme při její tvorbě vycházet z publikace *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* (Jílek, Bednaříková a kol. 2015). U každého typu porušení zásad informační kvality následně uvedeme jeden příklad z každého televizního pořadu, pokud se nepodaří příklad ve zpravodajské relaci najít, převezmeme ho z odborné literatury.

V druhé, praktické části budou nejprve popsány obě televizní stanice a analyzované pořady. Dále bude uvedena metodika, která byla použita v analytickém úseku. Dle taxonomie vytvořené v teoretické části budeme postupovat po jednotlivých aspektech informační kvality a výsledky naší analýzy zapíšeme do přehledných tabulek a kvantifikujeme je. U každého

² CNN Prima NEWS startuje 3. května, v 18.55 představí nové tváře i HLAVNÍ ZPRÁVY – iPrima [online] [cit. 28. 11. 2020]. Dostupné z: <https://www.iprima.cz/tiskove-zpravy/cnn-prima-news-startuje-3-kvetna-v-1855-predstavi-nove-tvare-i-hlavni-zpravy>

aspektu provedeme nakonec dílčí shrnutí poznatků. Na konci analýzy poté provedeme jejich komparaci, čímž zjistíme, která stanice porušuje zásady informační kvality více či méně a ve kterých aspektech. V rámci analýzy bude sledováno kolikrát se daný jazykový prostředek s potenciálem porušit zásady informační kvality objeví v analyzovaném vzorku pořadu, a také jaký je průměrný výskyt na minutu. V závěru práce budou zhodnocena a interpretována zjištěná data.

1. Zpravodajství

Zpravodajství je společně s publicistickým stylem v užším slova smyslu a publicistickým stylem beletristickým dílčím funkčním stylem publicistického stylu.³

Komunikáty, které spadají do zpravodajské oblasti by měly plnit převážně informativní, zpravovací funkci, ale částečně i odborně sdělnou.⁴ Ve zpravodajství je důležitá snaha o dosažení co nejvyšší rychlosti v předávání informací a jejich autoři usilují o objektivitu.⁵ Autoři musí zpravodajská sdělení formulovat tak, aby publikum dostalo odpovědi na základní zpravodajské otázky, tedy na to, co se stalo, kdy a kde se to stalo a kdo to udělal, popřípadě také jak a proč. Ve zpravodajství obvykle neočekáváme žádné hlubší analýzy nebo širší souvislosti.⁶

Zpravodajská sdělení představují pro příjemce hlavní a často i jediný zdroj informací o aktuálních událostech ve společnosti. Příjemci si mnohdy ani neuvědomují, že při tvoření zpravodajských sdělení dochází k selekci zpráv, a že se jim dostává jen informací, které vybere dané médium jako nejdůležitější.⁷ Ve společnosti pak existují příjemci, kteří zpravodajství akceptují, tak jak jim ho média předloží, a považují ho za čistě informativní, objektivní a vyvážené. Na základě těchto informací si následně vytváří vlastní názory na dané téma. Pro zpravodajství je právě proto zvláště důležitý požadavek na společensky odpovědné jednání, a zpravodajství je proto nejvíce normovanou oblastí v rámci žurnalistické produkce.⁸ Principy společensky odpovědného chování médií jsou konstruovány v rámci tzv. normativní teorie médií, ta chápe média jako celek, ale s omezením, že budou respektovat veřejný zájem. Jeho součástí jsou poté očekávání, která lze vztáhnout na média a jejichž naplnění lze požadovat, patří sem například požadavek na kvalitu poskytovaných informací, pluralitu názorů nebo na odmítnutí společensky patologických jevů. „Normativní teorie společenské odpovědnosti počítá s autoritativní vnější regulací, usměrňováním mediální produkce prostřednictvím zákonů, včetně jejich vymáhání ze strany státu, případně s nepřímým tlakem vycházejícím ze

³ Čechová a kol. 2008. str. 262

⁴ Tamtéž

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž.

⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 11

⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 12

společenského prostoru (instituce, sdružení, zájmové skupiny, jednotlivci).“ Za důležitou považuje také autoregulaci, mimo jiné například etické kodexy médií.⁹

V oblasti masové komunikace je na základě předpokladu, že jsou ve společnosti očekávání, jak mají média nakládat s informacemi, jak s nimi mají pracovat a publikovat je, nutné zajistit, aby se zpravodajská sdělení nedostala s veřejným zájmem do konfliktu, a proto normativní teorie médií ve svém rámci vytváří standardy, které by zpravodajství mělo dodržovat. Jde o komplexní systém standardů, který poskytuje koncept zásad informační kvality Jörgena Wersterstähla.¹⁰

⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 9

¹⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 12

2. Informační kvalita – objektivita

Objektivita je nejdůležitějším pojmem, který se týká kvality médií poskytovaných informací. Objektivita se týká práce s informacemi jak v tematicko-obsahové rovině, tak v rovině jazykové. „V rámci normativních interakcí médií a prostředí má dodržování objektivitě dominantní postavení, neboť umožňuje přímé informování o událostech, ale také kontakt např. státních úřadů, zastánců nejrůznějších zájmů aj. s příjemci, a to bez zásahů třetích osob.“¹¹

Koncept zásad informační kvality nahlíží na tvorbu zpravodajských sdělení jako na celek, „jeho přístup je procesuální, předpokládá vědomou realizaci intencí na straně původce, není primárně zaměřen na efekty, které sdělení způsobí na straně příjemce a které závisí na sociokulturní charakteristice jednotlivce, mentálních schopnostech, věcných kompetencích“.¹² Zásady informační kvality nejsou současně primárně vztažené pouze k jazykovému ztvárnění zpravodajských sdělení, ale zabývají se také hodnotou informací, jejich zdroji a prací s nimi, prací s informacemi a jejich řazením v periodiku či v samotném sdělení.¹³

Pojem informační kvalita neboli objektivita se dělí na dva hlavní faktory, kterými jsou faktičnost a nestrannost.¹⁴

2.1. Faktor faktičnosti

Naplnění faktoru faktičnosti podmiňují tři aspekty. Prvním z těchto aspektů je pravdivost. Pravdivosti lze dosáhnout v případě, že je zpráva přesná, úplná a její tvůrce do ní nevkládá žádné své komentáře nebo hodnocení události¹⁵, o které informuje, zároveň ani nevyvozuje žádné závěry.¹⁶

Dalším aspektem, který naplňuje faktor faktičnosti je relevance. Ta se vztahuje k výběru informací. Kritériem výběru je důležitost pro příjemce a celou společnost. S tímto aspektem také souvisí časový faktor a aktuálnost sdělení.¹⁷ Relevantnost se dělí na dva typy, na vnitřní a

¹¹ Jílek 2009, str. 58

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 13

¹⁵ Pokud se ve zpravodajském sdělení přece jen nějaké hodnocení objeví, mělo by být od zbytku textu zřetelně odděleno. (Jílek 2009, str. 58)

¹⁶ Jílek, Bednaříková 2015, str. 13

¹⁷ Jílek 2009, str. 59

vnější. Vnitřní relevance se týká práce s informacemi na úrovni sdělení a vnější relevance se týká práce s informacemi v rámci celého média. S vnější i vnitřní relevancí souvisí pojem proporcionalita neboli prostor, který je věnovaný zprávě jako celku (souvisí s vnější relevancí) nebo na druhé straně prostor věnovaný jednotlivým aspektům této události (souvisí s vnitřní relevancí).¹⁸

Posledním třetím aspektem faktičnosti je informativnost. Informativnost je základem pro pochopení dobrého informačního jednání, referuje o kvalitách informačního obsahu.¹⁹ Podstatou informativnosti je požadavek na takové zpracování sdělení, které příjemce lehce zachytí, porozumí mu a pochopí ho. Jedná se vlastně o srozumitelnost zpravodajských sdělení.²⁰

2.2 Faktor nestrannosti

Naplnění faktoru nestrannosti podmiňují dva aspekty, a to vyváženost a neutralita. Aspektu vyváženosti můžeme dosáhnout, pokud uvedeme v textu, pokud existují, protichůdné názory nebo odlišné pohledy na skutečnosti, a to nejčastěji v podobě citací či parafrází. Protichůdné názory musí dostat v rámci sdělení stejný poměr, prostor a formu, a musí být poskytnuty ve stejném nebo odpovídajícím čase.²¹

Druhým aspektem, který naplňuje faktor nestrannosti je neutralita. V širším slova smyslu můžeme za porušení tohoto aspektu považovat, pokud přistoupí autor sdělení k subjektivnímu explicitnímu nebo implicitnímu hodnocení událostí, vyjádření svých názorů nebo také k vyvozování závěrů na základě spojování faktů do souvislostí. Tímto může zároveň dojít k porušení aspektu pravdivosti.²² Širší uchopení neutrality je však příliš obsáhlé, a proto budeme při řešení otázky v oblasti pravdivosti vycházet z užšího využití, které řešíme dále.

2.3. Vliv zásad informační kvality z hlediska lexikální roviny

Jak jsme již uvedli výše koncept zásad informační kvality není primárně vztažený k jazykovému ztvárnění, dá se však v plném rozsahu aplikovat. S ohledem na to, že „základem zpravodajských sdělení je převod informací do jazykového znakového systému, ostatní znakové systémy lze považovat za doprovodné, je důsledná aplikace kvalitativních kritérií

¹⁸ Jílek, Bednaříková 2015, str. 13

¹⁹ Jílek 2009, str. 59

²⁰ Jílek, Bednaříková 2015, str. 13

²¹ Tamtéž.

²² Tamtéž.

zásad informační kvality na volbu výrazových prostředků všech rovin jazyka z pohledu vhodnosti jejich užití ve zpravodajství logická.“²³ Jazykových prostředků se však netýká aspekt relevance, v jejím případě se jazykového ztvárnění dotýká okrajově pouze vnitřní relevance v oblasti kompozice textu.²⁴

2.4. Zásady informační kvality a lexikální rovina

Některé aspekty nebo jejich kritéria se lexika netýkají. Na lexikum zpravodajských sdělení se nevztahuje kritérium úplnosti a aspekt relevance, oboje z faktoru pravdivosti, a poté aspekt vyváženosti z faktoru nestrannosti.²⁵

Z faktoru faktučnosti se k lexiku vztahuje přesnost a absence hodnocení z aspektu pravdivosti a aspekt informativnosti. V rámci dodržení kritéria přesnosti vyjádření by měl autor používat přesné, konkrétní a určité pojmenovací jednotky.²⁶ Požadavek absence hodnocení klade důraz na to, aby sdělení naplňovalo pouze informativní, popřípadě dokumentární funkci, brání tedy průniku úseků, které by mohly naplňovat například funkci persvazivní, získávací, případně edukativní.²⁷ Aspekt informativnosti je spojený se srozumitelností zpravodajských sdělení. To zapříčiňuje, že se lexikum zužuje a jsou z něj vyřazovány některé jazykové prostředky. Vynechány by měly být méně frekventované a aktualizací prostředky, jako například aktualizací metafory, frazeologismy, termíny a terminologická spojení, které autor v textu dostatečně nevysvětlí nebo třeba zkratky, zkratková slova, slova cizího původu či slova s časovým a sociálním faktorem.²⁸

Z faktoru nestrannosti se poté lexikem zabývá pouze aspekt neutrality.²⁹ Aspekt neutrality vyžaduje v jazykové oblasti vyloučení implicitní subjektivity, dále pak klade důraz na nociónalitu a užívání spisovných a neutrálních prostředků všech rovin jazyka.³⁰

²³ Tamtéž.

²⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 14

²⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 35

²⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 37

²⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 58

²⁸ Jílek 2009, str. 59

²⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 35

³⁰ Jílek 2009, str. 60

Nutné je zdůraznit také fakt, že jeden jazykový prostředek může porušit více aspektů informační kvality najednou.³¹

3. Aspekt pravdivosti

3.1. Kritérium přesnosti vyjádření

Z pohledu přesnosti vyjádření je pro tvůrce zpravodajského sdělení důležité, aby byl věcný, jasný, a aby k označení skutečnosti „používal přesné, konkrétní a určité jednotky“.³² Autor sdělení by měl volit takové lexikální jednotky, aby sémý, které naplňují obsah jejich pojmu, beze zbytku odpovídaly znakům pojmenované skutečnosti.³³ „Lexikální jednotky, které fakta, vztahující se k události, neoznačují přesně, konkrétně, určitě, lze označit za vágní.“³⁴ Tyto jednotky jsou charakteristické svou neostrotí a nevýrazností obsahu pojmu.³⁵

Kritérium přesnosti vyjádření porušují nepřesná pojmenování s obecným či zobecněným obsahem pojmu, pojmenování neurčitá a zástupná pojmenování.

3.1.1. Nepřesnost pojmenování spojená s obecností obsahu pojmu

Jednotky, které přímo označují skutečnost a jsou přesné označujeme jako konkrétní. Opakem těchto jednotek jsou jednotky s obecným či zobecněným obsahem pojmu. V případě konkrétních pojmenovacích jednotek platí, že čím je větší počet sémů naplňujících obsah pojmu, tím je daný pojem konkrétnější a přesnější. Pokud je však počet sémů nižší, pojem se stává obecnějším a nepřesným.³⁶

Typickým znakem těchto obecných a zobecněných pojmů je jejich široké kontextové využití, avšak čím větší je jejich použitelnost, tím více se stávají neostrými a vágními.³⁷

Jednotky s obecným, neostrým obsahem pojmu jsou abstraktní pojmenovací jednotky, které označují abstraktní vlastnosti (např. čistý, mladý), stavů (např. láska, zamilovanost) a vztahů (např. krása, prostor).³⁸ Mezi tyto jednotky náleží i polysémní zástupné pojmenovací jednotky, které vznikly přenosem abstraktního pojmenování na další abstraktní denotát (např.

³¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 15

³² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 37

³³ Tamtéž.

³⁴ Karlík, Nekula, Pleskalová 2002, str. 521

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 37

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 38

mladý → mládí). Také sem patří abstraktní jednotky, které vznikly přenosem z konkrétních pojmenování (např. metonymie – barvy bordó, vínová barva).³⁹

Do oblasti nepřesných pojmenování dále spadají pojmenovací jednotky se zobecněným obsahem pojmu, mezi které můžeme zařadit terminologické jednotky. K jejich užití dochází ve chvílích, kdy musí autor sdělení pojmenovat jevy komplexní, složité a abstraktní, zvláště společenské, nebo i technické či přírodní.⁴⁰ Termíny spadající pod terminologický systém jsou ze své podstaty jednotky přesné, jednoznačné a úplné, a tím pádem vyhovují požadavku přesnosti.⁴¹ Termíny mají totiž „ze sémantického hlediska charakter komplexních pojmenování, podléhají definičnímu vymezení. Obsah pojmů termínů je vymezen rozsáhlým portfoliem sémů, jež mohou zahrnovat definiční rámce dalších termínů, současně je zakotvují v rámci paradigmatu“.⁴² (viz dále kap. 4. Aspekt informativnosti– 4.3. Lexikum s odborným stylovým příznakem)

Pokud se však termíny objevují ve zpravodajství, či publicistice v užším slova smyslu, kde se vyskytují primárně, platí pro ně, že by měly být užity jen v nejnútnejších případech. Ve zpravodajství by se pak měly vyskytovat opravdu zřídka, pokud se však v rámci zpravodajského sdělení objeví, musí to být s odpovídajícím vymezením jejich obsahu.⁴³ Jestliže autor použije lexikální jednotku v žurnalistické oblasti bez vymezení, „je nutné ji chápat jako zobecnělý pojem s redukovaným portfoliem sémů, naplňující obsah pojmu“.⁴⁴ Poté je obsah pojmu používán v intencích základního slovníkového vymezení jeho významu. Taková to jednotka využitá ve zpravodajském sdělení je však nekorektní, vágní a porušuje přesnost označení. Zároveň může obsahovat i jiný než informativní charakter, a to například hodnotící nebo persvazivní.⁴⁵

Příkladem terminologické pojmenovací jednotky může být lexikální jednotka „demokracie“.⁴⁶ V rámci terminologického užití je pojem přesný a jednoznačný. Naopak v rámci neterminologického využití je obsah pojmu redukovaný, je vymezený jen ohraničeným

³⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 38

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 70

⁴³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 38

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Tamtéž.

portfoliem sémů, což je zřejmé z charakteristiky slovníkového výkladu „demokracie“.⁴⁷ Podle Internetové jazykové příručky můžeme pojem „demokracie“ chápat jako: „1. vláda lidu prostřednictvím volených zástupců, 2. princip rovnoprávného a společného rozhodování v kolektivu, 3. sociální demokracie, 4. demokratický stát“.⁴⁸ V neterminologickém užití se pojem „demokracie“ „v důsledku redukce struktury sémů stává obecným, přesněji je zobecněný“.⁴⁹ Pokud se takovéto lexikální jednotky stanou základem pro novou lexikální jednotku, dochází k přenosu jejich zobecnělého obsahu – například ne-, proti-, anti-demokratický.⁵⁰

„V kontextovém užití a ve vazbě na sdělný záměr původce sdělení může dojít u terminologických jednotek, zmiňovaných v souvislosti se zobecněním obsahu pojmu, k účelové redukci sémů, zúžení obsahu původního komplexního pojmu, ale rovněž již zobecnělého pojmu a k pragmaticky podmíněnému situačnímu užití pouze jejich části (užití některého sému, znaku, jakožto dominantního).“⁵¹ V souladu s posunem pojmového významu poté vzniká jako jeho důsledek nový významový odstín lexikální jednotky.⁵² Jako příklad můžeme uvést označení „*nedemokratické a populistické strany*“, které bylo použito v textu *Zelení si dali podmínku pro spolupráci s ČSSD. Nesmí vést k vládě s Babišem*.⁵³ U spojení tak došlo k manipulativnímu posunu pojmového významu jednotky demokracie.⁵⁴

Příklady posunutí pojmového významu nebyly v analyzovaných pořadech nalezeny, níže uvádíme příklady jednotek s obecným obsahem pojmu.

Příklady:

Česká televize (12. 1 .2021) – Stoupá počet **mladých** lidí bez práce.

⁴⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 39

⁴⁸ Internetová jazyková příručka [online]. [cit. 2021-01-03]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=demokracie>

⁴⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 39

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Zelení si dali podmínku pro spolupráci s ČSSD. Nesmí vést k vládě s Babišem [online]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/zeleni-podminka-pro-spolecny-postup-ve-volbach-s-cssd-ne-s-babisem.A210130_200209_domaci_kop

⁵⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 40

FTV Prima (21. 2. 2021) – U **citlivých** pacientů může poškodit nervový systém.

3.1.2. Pojmenování zobecňující

„Lexikální jednotky mohou mít charakter nekonkrétních zobecňujících pojmenování.“⁵⁵ Avšak také lexikální jednotky s konkrétním obsahem pojmu mohou být užity ve zobecňující, generalizující platnosti.⁵⁶ Užití jak nekonkrétních zobecňujících pojmenování i pojmenování konkrétních v platnosti zobecňující či generalizující je ve zpravodajství příznakové, protože se jedná o jednotky nepřesného pojmenování.⁵⁷

O tom, zda je lexikální jednotka použita v jedinečné či zobecňující platnosti, rozhoduje bezprostřední kontext neboli propoziční určenost pojmového významu.⁵⁸

Jako příklad jednotky užití v jedinečné platnosti můžeme uvést slovo poslanec ve formulacích „*je poslancem*“, „*poslanci projednali návrh zákona*“.⁵⁹ Ve zobecňující platnosti, která se vztahuje ke třídě jedinců, použijeme lexikální jednotku „poslanec“ a jednotku „volič“ ve formulacích „*poslanec by měl respektovat svého voliče*“, „*poslanci by měli respektovat zájmy svých voličů*“.⁶⁰ V podobném případě jsou v jedinečné platnosti užity lexikální jednotky ve formulaci „*vyšetřovali mě mastičkáři, cvokaři*“, a ve zobecňující platnosti ve formulaci „*mastičkáři, cvokaři mají náročné povolání*“.⁶¹

Příklady:

Česká televize (28. 1. 2021) – Vojákům nepřísluší komentovat politická rozhodnutí.

FTV Prima (4. 1. 2021) – Kriminalisté nemají lehkou práci.

3.1.3. Pojmenování neurčitá

Pojmenovací jednotky označující jednotlivosti mohou být určité nebo neurčité. Neurčitá pojmenování jsou vágní, čímž porušují přesnost označení. Neurčitost můžeme rozdělit na neurčitost kvalitativní, v rámci, které se z konkrétního označení živých bytostí, předmětů, míst,

⁵⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 40

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 41

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Tamtéž

dějů, vlastností a vztahů stává označení nekonkrétní.⁶² Vedle kvalitativní neurčitosti máme také neurčitost kvantitativní, ta „se týká nekonkrétního, vágního označení potenciálně většího, vyššího či menšího, nižšího či přibližně stejného množství, velikosti, rozsahu, míry živých bytostí, předmětů, míst, dějů, vlastností a vztahů.“⁶³

Neurčitost dále rozlišujeme na neurčitost adherentní a inherentní. Neurčitost adherentní vyplývá „z bezprostředního kontextu, propoziční určenosti pojmového významu.“⁶⁴ Naopak neurčitost inherentní není na bezprostřední kontext vázaná, je přímá.⁶⁵

Zvláštním typem je poté situační neurčitost, ta vyplývá z užití nevhodného široce kontextového nadřazeného pojmenování.⁶⁶

3.1.3.1. Pojmenování neurčitá kvalitativně

Kvalitativní neurčitost může být adherentní nebo inherentní. Adherentní neurčitost se týká označení živých bytostí. Jako příklad adherentní kvalitativní neurčitosti, můžeme v rámci bezprostředního kontextu uvést formulaci „v okolí se pohyboval *svědek/policista/pes*“, v tomto případě myslíme nějakého blíže neidentifikovatelného svědka, policistu, psa.⁶⁷

Specifickým příkladem adherentní kvalitativní neurčitost je „schematizované užití činitelských či konatelských podstatných jmen k uvození parafráze, přičemž tato podstatná jména představují pojmenování v individualizující platnosti.“⁶⁸ Jako příklad zde můžeme uvést formulaci „*podle názoru ekonoma/horníka/lékaře/učitele dojde k...*“.⁶⁹ Obvykle jde však o průnik vyjádření jednotlivců a substantivum je použito v množném čísle.⁷⁰

Ačkoliv se tato označení v žurnalistických textech používají bez kontextového zapojení, je kontextové upřesnění možné, na základě toho je tedy lze zařadit k pojmenováním adherentně neurčitým.⁷¹

⁶² Tamtéž.

⁶³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 41

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 41

⁶⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 41-42

⁶⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 42

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž.

Inherentní kvalitativní neurčitost, která označuje živé bytosti, předměty, místa, děje vlastnosti a vztahy umožňují vyjádřit přídavná jména s neurčitým pojmovým významem (např. jistý, libovolný), neurčitá zájmena (např. kdosi, ledakdo), neurčitá příslovce (např. jaksí, kdesí) a vytykáací příslovce (např. zabývá se jmenovitě/zejména), dále modální částice (např. asi, možná), zástupná pojmenování polysémní (např. metafora „čelo“) a zástupná pojmenování frazeologická (např. došel, kam ho nos dovedl). Dále sem můžeme také zařadit multiverbizovaná pojmenování (např. sportovní kruhy), která označují nespecifikované portfolio osob (sportovci, fanoušci).⁷²

3.1.3.2. Pojmenování neurčitá kvantitativně

V případě adherentní kvantitativní neurčitosti můžeme uvést příklad s užitím příslovčí míry: „*V letošním roce bylo na úřadech práce registrováno k 1. lednu méně/více nezaměstnaných než v loňském roce.*“⁷³ Příklad příslovce v tomto případě obsahuje „sém neurčitého množství, velikosti, rozsahu a míry, mají současně hodnotící charakter, neodrážejí podstatné věcné a určující znaky pojmenovávané skutečnosti.“⁷⁴

Kvantitativně inherentně neurčitá pojmenování živých bytostí, předmětů, míst, dějů, vlastností a vztahů lze vyjádřit podstatnými jmény neurčitě označujícími množství (např. skupina(y), dav(y)), přídavnými jmény obsahujícími měrové hodnocení (např. krátký, dlouhý, pomalý, rychlý), neurčitými zájmeny (např. málokdo, každý), určitými číslovkami vyjadřujícími přibližnost (např. desítky, stovky, tisíce), příslovci míry a příslovci v pozici číslovek (např. asi, až, doslova, nadobro).⁷⁵

Inherentně kvantitativně neurčité pojmenovací jednotky obsahují kromě prostředků obsahujících sém neurčitého množství, velikosti, rozsahu a míry také prostředky, které vyjadřují intenzitu množství, velikosti, rozsahu a míry.⁷⁶

„Přítomnost kvantitativního sému intenzity zřetelně vystupuje při srovnání pojmenování, které jej obsahuje, s dominantou synonymního pole či odpovídajícím opisem pojmového významu.“⁷⁷

⁷² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 43

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 42-43

⁷⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 43-44

⁷⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 44

⁷⁷ Tamtéž.

Příkladem neurčitého pojmenování se sémem intenzity, množství, velikosti, rozsahu a míry mohou být jak citově zabarvené, tak nociónální lexikální jednotky. Patří sem například „byt–byteček; dítě–dět’átko; stůl–stoleček“.⁷⁸ Neurčitá pojmenování se sémem míry zahrnují expresivní lexikální jednotky hodnotící, které „jsou schopné intenzifikovat míru kladného/záporného hodnocení“.⁷⁹ Je však nutné podotknout, že ne každý uživatel může tato pojmenování jako intenzifikační vnímat.⁸⁰ Patří sem jednotky přímé nominace, například „hezký, pěkný – (pře)nádherný; hloupý člověk – trouba, pitomec“, metaforické a metonymické jednotky, například „hádavá žena – štěkna (= potenciálně velmi hádavá žena), suché místo – sahara (=potenciálně velmi suché místo)“, frazeologické jednotky, například „hloupý člověk – komu není shůry dáno, v apatyce nekoupí (= potenciálně velmi hloupý člověk)“, v jejich rámci poté lexikalizovaná přirovnání, například „nezvladatelný – je jako z divokých vajec (= potenciálně těžko, zcela nezvladatelný)“ a nakonec nelexikalizovaná či aktualizovaná přirovnání, například „překvapená – jako by mi spadly klíče do kanálu (= potenciálně velmi nepříjemně překvapená)“.⁸¹

Některá pojmenování obsahují sém množství, velikosti, rozsahu i sém míry hodnocení současně. Mezi takovéto lexikální jednotky můžeme zařadit, například „kapr – kapřísko (=velký kapr/ sém velikosti/, ale zároveň krásný kapr/ sém míry pozitivního hodnocení)“.⁸²

Neurčitá pojmenování, která obsahují sém míry, mohou být i taková kde je intenzifikace dosaženo opakováním lexikálních jednotek (např. „chodil a chodil; pravda pravdoucí“), dále pak opakováním synonymních výrazů (např. odmítal, namítal, nesouhlasil) nebo rektifikací (např. ne odporoval, (přímo) odmítal).⁸³ Podobného charakteru jsou také výrazy v platnosti zdůrazňujících částic (např. jmenovitě, zvláště, zejména). Řadí se sem také hyperbolizovaná pojmenování, která jsou postavená na výrazném užití podstatných jmen (např. hora, kopec, moře problémů), konkrétních číslovek (např. tisíce důvodů), přídavných jmen (např. celý, dokonalý) a hyperbolických frazémeh (např. tisícere díky).⁸⁴

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 44-45

⁸² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 45

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

Sém míry obsahuje také synestézie, ta „je založena na metaforickém přenosu z různých oblastí smyslového vnímání“.⁸⁵ Jako příklad zde můžeme uvést „ostrý“ na „ostrý zrak“.⁸⁶

Příklady:

Adherentní neurčitost

Česká televize (5. 2. 2021) – **Analytici** upozorňují, že lidí bez práce bude přibývat.

FTV Prima (21. 2. 2021) – **Podle odborníků** je země pod povrchem stále ještě zmrzlá.

Inherentní neurčitost

Česká televize (20. 1. 2021) – Je nás tedy jen **několik desítek** novinářů.

FTV Prima (4. 1. 2021) – Během dvou dnů dostane vakcínu **téměř** 1200 zdravotníků.

3.1.3.3. Situačně podmíněná neurčitost

Situačně podmíněná neurčitost vzniká nevhodnou volbou pojmenovací jednotky.⁸⁷ „Nastává tehdy, pokud původce sdělení zvolí sice určitou pojmenovací jednotku monosémní či polysémní, která je ovšem v rámci komplexního sémantického (pojmového a odpovídajícího významového) pole pro danou výpovědní situaci nevhodná, hyperonymní, nadřazená.“⁸⁸ Původce sdělení tedy použije pojmenovací jednotku obecnější, ačkoliv by měl použít jednotku konkrétnější. Pojmenování skutečnosti je formálně správné, avšak nedostatečně konkrétní, a tedy nepřesné.⁸⁹

Příkladem hyperonymní monosémní lexikální jednotky přímé nominace by mohla být věta „Po dvoře pobíhal pes“, slovo „pes“ je zde v daném kontextu konkrétní. Pokud bychom

⁸⁵ Jílek, 2011

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 46

⁸⁹ Tamtéž.

však použili větu „Po dvoře pobíhala psovité šelma“, jedná se jak v sousloví „psovitá šelma“, tak v samotném slově „šelma“ o pojmenování situačně nekonkrétní.⁹⁰

Typickým příkladem situačně podmíněné neurčitosti jsou „frekventované, v publicistickém užití plně lexikalizované zástupné polysémní pojmenovací jednotky, které nahrazují konkrétní označení osob či kolektivních orgánů“.⁹¹ Jde o jednotky, „jež jsou ve své podstatě nadřazené konkrétním pojmenovacím jednotkám v rámci vertikální struktury sémantického pole“.⁹² Jako příklad můžeme uvést „Hrad“ ve spojení „Hrad vyjádřil nesouhlas“, nebo také označení orgánů institucí, například „rozhodlo ministerstvo, magistrát“.⁹³

Příklady:

Česká televize (28. 1. 2021) – **Brusel** trvá na tom, aby firma odtajnila původní společnou dohodu.

FTV Prima (4. 1. 2021) – **Úřad české vlády** momentálně připravuje smlouvu s ministerstvem zdravotnictví.

3.1.4. Nepřesnost zástupných pojmenování

Do skupiny zástupných pojmenování patří jednotky motivované částečnou shodou vnějších znaků, konkrétně metafory, personifikace, synestézie a hyperboly, dále pak také idiomy, frazeologismy, lexikalizovaná a nelexikalizovaná přirovnání. Dále sem patří jednotky, které jsou motivované částečnou vnitřní souvislostí znaků, tedy metonymie.⁹⁴

U některých tropů je problematická jejich klasifikace k základním typům zástupných jednotek, která se u jednotlivých lingvistů liší.⁹⁵ Nejednotnost vymezení se týká například

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 47

⁹⁵ Tamtéž.

frazeologismů či hyperboly.⁹⁶ Problematické jsou také eufemismy, dysfemismy, ironie a antiironie, kdy se jedná o vyčleňované tropy, ty jsou z pohledu lexikologie hraničními jevy.⁹⁷

Z principu zástupnosti pojmenování „vyplývá potenciál přibližnosti, nepřesnosti, vágnosti pojmenování reality při užití zástupné lexikální jednotky ve sdělení“.⁹⁸ Nepřesnost ale nemůžeme vyvodit z pouhého faktu, že jde o zástupnou lexikální jednotku.⁹⁹ O tom, jestli jde o pojmenování nepřesné nebo přesné, „rozhoduje, zda má zástupná jednotka pouze jeden jednoznačný pojmový význam“.¹⁰⁰ Pokud tomu tak je a současně platí, že je konkrétní označení určité, jedná se o pojmenování přesné.¹⁰¹ K identifikaci obecných a neurčitých zástupných pojmenování je „využito konfrontace se synonymními přímými pojmenovacími jednotkami, případně s metajazykovým opisem“.¹⁰² Právě synonymitu a jazykový opis užíváme při identifikaci porušení přesnosti označení.¹⁰³

„Pokud má zástupná pojmenovací jednotka ve vztahu k lexikální jednotce, která umožňuje přímé konkrétní (ne obecné), individualizované, určité označení reality, charakter neideografického synonyma,¹⁰⁴ má tato zástupná jednotka charakter přesného označení skutečnosti.“¹⁰⁵ Pokud takové synonymum neexistuje, užívá se metajazykový opis.¹⁰⁶ Zástupná jednotka má charakter přesného značení, pokud z metajazykového opisu obsahu pojmu vyplyne schopnost označit pouze jednu jedinečnou skutečnost.¹⁰⁷

„Zástupné pojmenovací jednotky mohou být nepřesné v důsledku posunu či rozšíření pojmového významu.“¹⁰⁸ Tyto jednotky obsahují potencionální pojmový význam, lze je tedy použít k označení relativně blízkých skutečností, které jsou však neidentické a různé.¹⁰⁹ Jedná

⁹⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 47-48

⁹⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 48

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Ideografické synonymum je synonymum, které se liší v denotaci a současně v distribuci (má různá kontextová užití). (Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 48)

¹⁰⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 48

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 49

¹⁰⁹ Tamtéž.

se o variety pojmového významu neboli významové odstíny, které jsou potenciálně obsažené ve výpovědi, ale nelze je vymezit v bezprostředním kontextu.¹¹⁰

„Zástupnou lexikální jednotku s významovými odstíny lze identifikovat na základě konfrontace obsahů pojmů dvou a více ideografických synonym, jež je možné v dané výpovědi využít jako náhradu zástupné pojmenovací jednotky, a/či dvou a více metajazykových opisů obsahů pojmů sice relativně blízkých, ovšem neidentických, jež vyplývají z užití lexikální zástupné jednotky.“¹¹¹

3.1.4. Nepřesnost lexikalizovaných zástupných pojmenovacích jednotek

3.1.4.1. Frazeologismy

Frazeologismy jsou ustálená víceslovná pojmenování s přeneseným významem. „Ustálenost je základní podmínkou frazeologismů a projevuje se nezaměnitelností jejich slovního obsazení.“¹¹² Frazeologismy patří do skupiny zástupných lexikálních jednotek, které mají blízko k obecným pojmenováním, tedy takovým pojmenováním, která přímo neoznačují jedinečnou skutečnost, ale představují její zobecnění.¹¹³ Jsou to takové frazeologismy, které „mají formální podobu hotové promluvy větné či nadvětné a nemají pojmový význam konkrétní, nepředstavují, synonymní alternativu k označení jedinečné skutečnosti“.¹¹⁴

Do této kategorie spadají některá rčení (např. „zdání klame“), pořekadla (např. „Není dýmu bez ohně“), pranostiky (např. „Lucie noci upije“), a také okřídlená spojení, kulturní frazémy (např. „za vším hledej ženu“). Zařadit lze také frazeologismy, které jsou „zobecněním sociokulturních standardů či významných dějinných událostí i fiktivních literárních dějů“, tomto případě jde například o přísloví, které s sebou nesou nějaké mravní ponaučení (např. „Vrána k vráně sedá“) nebo okřídlená slova, kulturní frazémy (např. „království za koně“).¹¹⁵

Zástupné jednotky mohou být také nepřesné v důsledku přítomnosti významového odstínu. Příkladem takovéto jednotky je frazeologismus „být jako vosk“, ten existuje jak v pojmovém významu materiálním („být měkký“), tak i v pojmovém významu, který se týká člověka („být poddajný“). Jedná se o frazeologismy, jejichž základní polysémní významy lze

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Hauser 1980, str. 160

¹¹³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 50

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 51

odlišit v užším kontextu. V případě pojmového významu, který se týká člověka se k základnímu pojmovému významu přimykají další významy, které lze vyjádřit synonymy.¹¹⁶ Jde o synonyma jako „submisivní, bojácný, zbabělý“.¹¹⁷

Příkladem nepřesnosti polysémní jednotky s významovým odstínem může být metafora „bakchus“ neboli „požívačný, tlustý“ nebo „lišák (o člověku)“ neboli „chytrý, vychytralý“.¹¹⁸

K identifikaci frazeologismů a idiomů užíváme Slovník české frazeologie a idiomatiky (SČFI).

Příklady:

Frazeologismy

Česká televize (4. 1. 2021) – Strhla se lavina dalších kauz.

FTV Prima (12. 1. 2021) – Obrátil život vzhůru nohama.

Polysémní jednotky

Česká televize (4. 1. 2021) – **Ostré reakce** vyvolat ve Spojených státech zatím poslední pokus prezidenta Trumpa o prosazení změny výsledků voleb, v nichž neuspěl.

FTV Prima (5. 2. 2021) – **Ostrá slova** některých lidí na adresu aplikace eRouška.

3.1.4.2. Idiomy

Idiomy se někdy oddělují od frazeologismů. Jsou to jednotky, které jsou typické pro daný jazyk a do jiných jazyků jsou nepřeložitelné. Toto pojetí je však poměrně široké a neprůkazné. Lepší je považovat idiomy za frazeologismy, které obsahují reliktní tvary či slova, která se mimo frazeologismy nevyskytují. Jako příklad můžeme uvést spojení „na bílé dni“ či „ani vidu, ani slechu“.¹¹⁹

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 52

¹¹⁹ Hauser 1980, str. 161-162

Příklady:

FTV Prima (28. 1. 2021) – Řidiči neměli ani **potuchy**.

V analyzovaných zpravodajských relacích České televize jsme žádný idiom nenašli.

3.1.4.3. Nepřesnost nelexikalizovaných zástupných pojmenovacích jednotek

Nelexikalizovaná zástupná pojmenování se užívají jen příležitostně a obvykle se proto nezařadí do lexikálního systému.¹²⁰ Užití těchto pojmenování „je jednorázové, případně opakované, ovšem časově omezené.“¹²¹ A jejich nepřesnost je jednoznačná.¹²² „Příčinou je neohraničenost, neustálenost, vágnost obsahu pojmu ve vědomí uživatelů jazyka.“¹²³ Odlišnosti pojmu se poté projevují jako různé interpretace výpovědí, popřípadě jako nepochopení danému sdělení.¹²⁴

Jako příklad můžeme uvést okazionální metonymii „čunkovat“ (základem okazionalismu je přijetí politika KDU-ČSL J. Čunka) nebo okazionální metaforu „odklonit“ (ve smyslu odklonit finance).¹²⁵

Nepřesnost můžeme najít i u nevětných frazémů, například u nelexikalizovaných nebo aktualizovaných přirovnání. Zde můžeme uvést příklad „dřel jako magor“ neboli „pracoval mnoho/příliš mnoho aj., zamýšlený význam vychází až z širšího kontextu sdělení. Jenom sám autor sdělení však ví, jaký byl jeho skutečný obsah.“¹²⁶

3.1.4.4. Nepřesnost ne zcela lexikalizovaných polysémních zástupných pojmenovacích jednotek

Jedná se o pojmenovací jednotky, které se nachází na pomezí lexikalizovaných a nelexikalizovaných jednotek. Typicky se vyskytují právě v žurnalistických sděleních a tvoří podstatnou část publicismů. Obsah těchto pojmů není natolik ustálený, aby vyloučil „extenzi kontextové realizace“.¹²⁷ „Naprostou zřetelnou je přítomnost významových odstínů, potencionalnost, ale také otevřenost jejich významu. V důsledku toho je obsah pojmu neostrý,

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 53

¹²⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 52

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 55

nepřesný.¹²⁸ Jako příklad můžeme uvést metaforu „tunelovat“ a lexikální jednotky, které jsou z ní odvozené.¹²⁹

3.1.5. Nepřesnost v důsledku chybné volby lexikální jednotky

„Původce sdělení se může v důsledku nedostatečné věcné kompetence, rovněž její úplné absence čili věcné neznalosti, případně nedostatečné kompetence jazykové čili neznalosti sémantické, dopustit prostých chyb při označení skutečnosti.“¹³⁰ Autoři se nejčastěji dopouští nevhodné volby synonyma nebo paronyma. Jako příklad může být uvedena záměna předložky „kvůli“, která značí „účel“ či „důvod“, s předložkou „díky“, která značí „příčinu“.¹³¹ Obdobně je tomu také u záměny substantiva „zastupitelstvo“ substantivem „parlament“.¹³²

Příklady:

Česká televize (21. 2. 2021) – Pod okny československé redakce tehdy explodovalo bezmála dvacet kilogramů **plastické výbušniny** → Správné označení by mělo být v tomto případě plastická trhavina nikoli plastická výbušnina.

Ve sledované zpravodajské relaci FTV Prima jsme žádný příklad nepřesnosti v důsledku chybné volby lexikální jednotky neobjevili.

3.2. Kritérium absence hodnocení

Úseky sdělení či výpovědi osob, které obsahují hodnocení a naplňují funkce persvazivní, získávací či edukační jsou typické pro dílčí stylovou oblast publicistickou v užším slova smyslu. Pro oblast zpravodajskou jsou však zcela nežádoucí, protože zpravodajská sdělení nesmí naplňovat jinou než informativní, popřípadě dokumentární funkci.¹³³

3.2.1. Hodnotící lexikální jednotky

Hodnotící lexikální jednotky obsahují kromě denotativního sému také sém hodnocení. Ten může být kladný či záporný.¹³⁴ Nejedná se tedy „o označení odrážející podstatné věcné a

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 57

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Tamtéž.

¹³³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 58

¹³⁴ Tamtéž.

určující znaky skutečnosti“.¹³⁵ Sém hodnocení je kvalitativní („chytrý, hloupý“) nebo je „determinován přítomností sému neurčitého množství, velikosti, rozsahu a míry“¹³⁶, tedy stejně jako tomu je u adherentně kvantitativně neurčitých příslovcí míry.¹³⁷ (viz výše 3.1.3. Pojmenování neurčitá)

Hodnotící lexikum umožňuje autorovi sdělení vyjádřit svůj názor, čímž do sdělení proniká subjektivita. Při tvoření zpravodajského sdělení působí na autora řada individuálních faktorů, které stylistika nazývá jako subjektivní činitelé. K subjektivním činitelům řadíme například vědomosti a znalosti autora, osobní vztah a postoj k dané skutečnosti nebo třeba i jeho momentální psychické rozpoložení.¹³⁸ To, že hodnocení neodpovídá skutečnosti a že danou skutečnost hodnotí každý autor jinak je důvodem, proč je přítomnost hodnocení ve sdělení příznaková, a je považována za porušení aspektu pravdivosti, navíc se jedná o porušení zásadní.¹³⁹ „Užitím hodnotícího lexika je zařazeno do výpovědi stručné tvrzení, jež příjemce nemusí odlišit od konstatování faktů, tudíž je přijme a interpretuje jako informaci.“¹⁴⁰

Efekt užití hodnotící lexikální jednotky může posílit, „pokud je užito jednotek lexikálně příznakových, zejména expresivních“¹⁴¹.¹⁴²

„Za porušení kritéria absence hodnocení nelze ve zpravodajských sděleních považovat, je-li užita jednotka původně hodnotící, která však nabyla charakteru termínu.“¹⁴³ Takovéto terminologické jednotky prošly procesem terminologizace, tedy ztratily veškeré příznaky, a dostaly charakter označení. Jako příklad užití terminologických jednotek lze uvést formulaci „Zadržen byl pachatel trestného činu.“¹⁴⁴

Příklady:

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 58

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Expresivní jednotky jsou poté dále dělené dle kvality na kladné a záporné. U kladného hodnocení se jedná o eufemismy, hypokoristiku, domácké apelativy, dětská slova či slova důvěrná. U záporného hodnocení jde poté o jednotky hanlivé, zhrubělé, vulgární, a v jejich rámci poté dysfemismy. (Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 77)

¹⁴² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 58

¹⁴³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 59

¹⁴⁴ Tamtéž.

Česká televize (20. 1. 2021) – **Nepříjemná** dohra fotek na sociální síti.

FTV Prima (20. 1. 2021) – **Obrovské** drama se dnes dopoledne odehrálo v centru Brna.

3.2.2. Hodnocení jako důsledek nenáležitého užití lexikální jednotky

Jedná se o specifický typ hodnocení, „který je spojen s užitím lexikálních prostředků, představuje inkongruentní užití lexikální jednotky, tedy je-li užitá ve vztahu k bezprostřednímu kontextu zřetelně nenáležitě z hlediska věcného významu, spoluvýznamu či lexikálního příznaku“.¹⁴⁵ Jedná se o součást kontextové expresivity, „ta je založena na kontrastu způsobeném užitím výrazových prostředků, jež neodpovídají kontextu svým věcným významem, případně svou pragmatickou charakteristikou“.¹⁴⁶ (viz dále 5. Aspekt neutrality–5.1.3. Kontextová expresivita)

Hodnocení, které má za důsledek nenáležité užití lexikální jednotky lze dosáhnout dvěma způsoby. Zprv se jedná o jednotky, které neobsahují žádný pragmatický sém, ale jsou užitý nenáležitě „v důsledku zřetelného rozporu pojmového významu (denotace) s označovanou skutečností, přičemž rozpor je zjevný z bezprostředního kontextu“.¹⁴⁷ Příkladem může být formulace „Předložil své třístránkové dílo.“¹⁴⁸

Zadruhé se jedná o jednotky, které jsou sice v souladu s označovanou skutečností, ale jsou nenáležitě užitě „v důsledku přítomnosti stylové konotace, popřípadě v důsledku kombinace stylové konotace s časovou charakteristikou.“¹⁴⁹ Takovéto jednotky obsahují v sémantické struktuře knižní, poetický nebo hovorový stylém, v rámci knižního lexika se jedná hlavně o zastaralé archaismy.¹⁵⁰ Příkladem nenáležitě užitě lexikální jednotky knižní a současně archaické může být „jazykozpyt“ ve formulaci „Dnešní jazykozpytci si nevědí rady.“, v tomto spojení může mít tato jednotka potenciálně negativně hodnotící charakter.¹⁵¹

Spojením dvou předchozích způsobů vzniká třetí, kdy autor „využije nejen rozporu pojmového významu s označovanou skutečností, ale současně také rozporu mezi stylovým

¹⁴⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 59

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 60

charakterem sdělení a stylovým příznakem lexikální jednotky, případně rozporu mezi časovým zakotvením výpovědi a časovým příznakem lexikální jednotky“.¹⁵² Jako příklad lze užit pojmenovací jednotku „zbrojnoš“ ve formulaci „Dostavili se zbrojnoši ze zásahové jednotky.“, kde je přítomný negativně hodnotící ráz.¹⁵³

Příklady:

U zpravodajských relací sledovaných televizních stanic jsme nenašli ani jeden případ hodnocení jako důsledku nenáležitého užití lexikální jednotky.

3.2.3. Hodnotící charakter frazeologismů

Hodnotící charakter mohou mít uzuální zástupná pojmenování polysémní a nevětné frazeologismy. „Sém hodnocení je však součástí všech větných a přechodových frazémů, včetně přirovnání.“¹⁵⁴ Je to důsledek toho, že tato pojmenování vznikají buď jako „obrazná zobecnění opakujících se jedinečných skutečností“, nebo představují „připodobnění, analogii ke skutečnosti, a to v případě rčení, pořekadel, pranostik.“¹⁵⁵ Může jít také o „zobecnění sociokulturních standardů či významných dějinných událostí i fiktivních literárních dějů“, v tomto případě mluvíme o příslovích, která obsahují mravní ponaučení.¹⁵⁶

Frazeologismy charakteru větné či nadvětné promluvy, ale také u části nevětných frazeologismů nejenže představují zobecnění či připodobnění skutečnosti, ale mají také potenciální pojmový význam, který vykazuje přítomnost významového odstínu. Tato pojmenování jsou tedy zobecňující či charakterizační, a tím pádem i hodnotící.¹⁵⁷ (viz výše kap. 3.1.4.1. Frazeologismy)

Příklady:

Česká televize (4. 1. 2021) – **Strhla se lavina** dalších kauz.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 60-61

¹⁵⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 61

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 62

4. Aspekt informativnosti

Informativnost spadá stejně jako aspekt pravdivosti pod faktor faktičnosti. Aspekt informativnosti souvisí s požadavkem na srozumitelnost zpravodajského sdělení. Autor sdělení by ho měl zpracovat tak, aby bylo pro příjemce lehké na porozumění a pochopení.¹⁵⁸ Je však nutné podotknout, že ne všechny prostředky, které jsou konformní pro oblast informativnosti, zároveň vyhovují i ostatním aspektům a kritériím zásad informační kvality. Lexikum může sice plnit požadavek na srozumitelnost, ale zároveň může být například nepřesné nebo hodnotící.¹⁵⁹

K porušení aspektu informativnosti může dojít kvůli nedostatečné věcné či jazykové kompetenci autora sdělení, v důsledku čehož se dopouští chyb v označování skutečnosti. K porušení tohoto aspektu může dojít také v případě, že autor sdělení nebo mediální instituce sleduje jiný než informativní záměr, je zde tedy patrná „potencionálně manipulativní volba například internacionálního terminologického lexika zobecnělého, popřípadě lexika s posunutým významem“.¹⁶⁰ Autor může chtít také dosáhnout intelektualizace sdělení. A v tom případě „volí lexikum exkluzivní, domácí i internacionální“.¹⁶¹

Informativnost porušuje lexikum s nízkou četností výskytu, které stojí mimo běžnou aktivní i pasivní slovní zásobu. Uživatelé jazyka pojmenování „vůbec neznají, případně je zaznamenali, ale neznají jejich pojmový význam“.¹⁶² Do lexika s nízkou četností výskytu, které potenciálně porušuje aspekt informativnost lze řadit jednotky s časovým příznakem (archaismy, historismy, neologismy), jednotky internacionální, jednotky s územním vymezením (dialektismy, regionalismy), jednotky se sociálním příznakem (slangismy, argotismy), případně jednotky se stylovým konotačním sémem (knižní slova, termíny).¹⁶³

K identifikaci lexika, které má potenciál porušit aspekt informativnosti byl použit Český národní korpus, konkrétně korpus SYN verze 8, ten vznikl v roce 2019, a zahrnuje korpusy SYN2000, SYN2005, SYN2006PUB, SYN2009PUB, SYN2010, SYN2013PUB a SYN2015;

¹⁵⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 64

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Tamtéž.

kromě nich je však jeho součástí také publicistika z let 2010–2017, a také dosud nezveřejněná publicistika z roku 2018 v objemu přes 150 milionů slov.¹⁶⁴ Pro identifikaci byl také využit korpus SYN2020, který vznikl v roce 2020, a zachycuje jazyk posledních pěti let, je tedy zaměřen na období 2015-2019.¹⁶⁵ V závorkách za každým příkladem tedy uvedeme nejprve číselný údaj uvedený v korpusu SYN verze 8, a poté údaj z korpusu SYN2020, pokud bude dohledatelný.

V publikaci *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* (Jílek, Bednaříková a kol. 2015) byla stanovena kritéria pro zjištění potenciálu porušení aspektu informativnosti v Českém národním korpusu. Potenciál porušení informativnost mají takové jednotky, „u nichž je v Českém národním korpusu, ve spojených korpusech řady Syn, při omezení na korpus Syn2010 a Syn2013pub, ve všech typech textů průměrný počet výskytů sledované jednotky nebo slova v hypotetickém textu/korpusu o délce 1 milion slov do výše 1,5 včetně, a to při zaokrouhlení setin výskytu dolů.“¹⁶⁶ Toto kritérium bylo stanovené pro všechny lexikální jednotky s příznakem časovým, internacionálním původem, územní a sociální charakteristikou a stylovou konotací, ze kterých vyplývá omezená srozumitelnost pro příjemce sdělení.¹⁶⁷ Pro zjištění příslušnosti lexikálních jednotek ke zmíněným příznakům, byl primárně používán SSČ, pokud v něj jednotky nešly identifikovat byl následně použit SSJČ^{168, 169}.

4.1. Lexikum s časovým příznakem

4.1.1. Archaismy a historismy

Archaismy lze dělit na dvě skupiny. První skupinou jsou slova zastarávající, která jsou vázaná na věk či vzdělání příjemců. Jsou to takové lexikální jednotky, které se postupně přestaly ve společnosti užívat. Tato slova jsou srozumitelná pro starší uživatele jazyka, kteří se s nimi během života seznámili a užívali je, nebo pro mladší uživatele, kteří se s nimi seznámili v rámci vzdělání.¹⁷⁰ Jako příklad lze uvést jednotky „funebrák“ (0,18; 0,68), „chmelovina“ (0,03; -). Druhou skupinou jsou lexikální jednotky zastaralé. Jsou to pojmenování, která vyšla z užívání ve vzdálené minulosti, a se kterými se současní uživatelé jazyka v životě nesetkali. Mezi tyto

¹⁶⁴ Korpus SYN verze 8 [online] [cit. 23. 1. 2021]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn:verze8>

¹⁶⁵ Korpus SYN2020 [online] [cit. 23. 1. 2021]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn2020>

¹⁶⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 64

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ Slovník spisovného jazyka českého [online]. Dostupný z: <http://ssjc.ujc.cas.cz>

¹⁶⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 64-65

¹⁷⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 65

jednotky můžeme zařadit například „anžto“ (0,06; 0,15), „apatyka“ (0,29; 0,24). „Archaismy porušují informativnost vždy.“¹⁷¹

Příklady:

FTV Prima (12. 1. 2021) – Chránit ho proto bude až 15 tisíc plně ozbrojených **rezervistů**.

V analyzovaných zpravodajských relacích České televize jsme žádné archaismy nenašli.

Historismy jsou slova, která označují již zaniklé jevy.¹⁷² Historismy jsou „vázané striktně na označovanou skutečnost, jež vymizela v důsledku společenského či technologického vývoje“.¹⁷³ Historismy plní jednak funkci termínů, a jednak se jedná o neterminologická označení dobových reálií. Porušují tedy informativnost v případě, že „není v bezprostředním kontextu vymezen obsah pojmu“.¹⁷⁴ Jako příklad historismu můžeme uvést lexikální jednotku „léno“ (0,34; 0,88) nebo „lazebník“ (0,82; 0,74).

Příklady:

V analyzovaných zpravodajských relacích jsme žádné historismy nenašli.

4.1.2. Neologismy

Neologismy vznikají v důsledku společenského vývoje, „jde o věcnou potřebu pojmenovat nové skutečnosti, zejména v odborné a prostě sdělovací oblasti“.¹⁷⁵ Vznik neologismů souvisí „se záměrem vytvořit neotřelá pojmenování“, případně „s literární autorskou pojmenovací potřebou v esteticky sdělené oblasti.“¹⁷⁶ Neologismy ztrácí svoji novost ve chvíli, kdy vejdu do obecného užívání, to se však pokaždé děje jinak rychle.¹⁷⁷

Mezi neologismy v širším slova smyslu patří okazionalismy, tedy neperspektivní neologismy, které se nestaly součástí aktivní slovní zásoby. Mezi tyto neologismy patří také aktualizované frazeologismy a nelexikalizované fráze (např. „člověk člověku člověkem“/0,00;

¹⁷¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 66

¹⁷² Hauser 1980, str. 42

¹⁷³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 65

¹⁷⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 65-66

¹⁷⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 66

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ Hauser 1980, str. 43

0,01) a pojmenování autorská (např. „pábitel“/0,29; 0,18). V případě okazionalismů dochází k porušení aspektu informativnosti v důsledku jejich jednorázového, omezeného užití. V Českém národním korpusu se počet jejich výskytu na milion slov blíží k 0,00 nebo je jí rovný. Mezi takovéto jednotky patří například „alkoholizovat“ (0,00; -) nebo „čunkiáda“ (0,04; 0,01).

Mezi neologismy v užším slova smyslu, tzv. vlastní neologismy patří jednotky, které jsou „motivované racionální technologickou a společenskou pojmenovací potřebou“.¹⁷⁸ Do této skupiny neologismů lze řadit aktualizací, neotřelá pojmenování, která vstoupila do širšího užívání.¹⁷⁹

V případě hodnocení srozumitelnosti některých neologismů nelze rozhodovat pouze na základě formálního příznaku novosti, který se pojí s četností výskytu, „u části neologismů musí být zohledněna speciální kritéria“.¹⁸⁰

U slovtvorných neologismů a zkratk a zkratkových slov musíme zkoumat formant, základové a kořenné slovo. Pokud je kořenné a základové slovo plně lexikalizované, neologismus nemá potenciál porušit informativnost.¹⁸¹ U zkratk je navíc důležité zjistit, zda jsou v bezprostředním kontextu vysvětlené.¹⁸² Jako příklad neologismu, který neporušuje informativnost můžeme uvést slovo „rozkrýt“, jehož základové slovo „krýt“ je plně lexikalizované, jeho zachycený výskyt je 14,3/15,1.¹⁸³ Z kompozit, u kterých nedochází k porušení lze uvést například „cyklotrasa“, zachycený výskyt je 6,64/1,9. Ze zkratk, které nejsou bezprostředně vymezené v kontextu lze uvést například „EU“, zachycený výskyt je 114,51/77,29.¹⁸⁴

Souslovné neologismy jsou často tvořené za užití internacionalismů a nerozhoduje u nich proto četnost výskytu komponentů, za kterých vznikají jako tomu bylo u předchozích případů. Tyto neologismy mají potenciál porušit informativnost, pokud jejich četnost výskytu nižší než 1,5 včetně, a pokud není jejich význam vymezen v bezprostředním kontextu.¹⁸⁵

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 66

¹⁸¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 67

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 68

¹⁸⁵ Tamtéž.

K porušení dochází například u souslovného neologismu „energetická politika“ (0,24; 0,14) nebo „záchranný fond“ (0,52; 0,15).¹⁸⁶

V případě sémantických a frazeologických neologismů jde o jednotky nelexikalizované, a mají tedy vysoký potenciál porušit aspekt informativnosti. O porušení lze však v těchto případech rozhodnout až po zjištění četnosti jejich výskytu.¹⁸⁷ Jako příklad sémantického neologismu, který porušuje informativnost lze uvést poměrně nové pojmenování „šmejdi“, ve smyslu „prodejci využívající nekalé obchodní praktiky“, zachycený výskyt je 0,00/0,01. Příkladem frazeologického neologismu může být jednotka „názorový proud“ (0,37; 0,34 ve významu „skupina jedinců se shodným názorem“)

Příklady:

Česká televize (21. 2. 2021) – Má **zezelenat** a za třicet let neprodukovat žádné emise.

FTV Prima (4. 1. 2021) – V neděli o tom následně **tweetuje**.

4.2. Lexikum s knižním příznakem

Knižní slova se primárně pojí převážně s psanými texty, vyskytují se však i v mluvených projevech.¹⁸⁸ Knižní lexikum je užíváno v komunikátech vyššího stylu a ve své verbální kompetenci ho má jen omezený okruh uživatelů jazyka.¹⁸⁹ „Knižnímu lexiku přisuzujeme potenciál porušit informativnost ve zpravodajských sděleních jako celé kategorii.“¹⁹⁰

Ke knižnímu lexiku řadíme rovněž původní poetismy, tedy taková slova, která přešla do širšího užívání, ale nezobecněla (např. „luna“ „deziluze“), ztratila poetický stylový sém, avšak nabyla stylového konotačního sému knižního. Knižní charakter mají exkluzivní pojmenování z cizích jazyků, včetně původních poetismů (např. „de facto“, „happy end“), dále kulturní fráze a skutečné či fiktivní citáty, včetně kalků (např. „festina lente“), a také multiverbismy (např. „lékařské kruhy“).¹⁹¹

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Jíle, Bednaříková a kol. 2015, str. 69

¹⁸⁸ Hauser 1980, str. 32

¹⁸⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 69

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 89-91

Příklady:

FTV Prima (4. 1. 2021) – Záznam zveřejnil **list** The Washington post.

V analyzovaných zpravodajských relacích České televize jsme knižní lexikum nenašli.

4.3. Lexikum s odborným stylovým příznakem

Do odborné stylové vrstvy spadají převážně termíny a terminologická spojení. Termíny musí z jazykového hlediska, a s ohledem na vědní obor splňovat několik kritérií, tato pojmenování musí být jednoznačná, přesná, ustálená, nosná a neexpresivní.¹⁹²

„Terminologické lexikální jednotky, internacionální či domácí, jednoslovné či souslovné, mají ze sémantického hlediska charakter komplexních pojmenování, podléhají definičnímu vymezení.“¹⁹³ Primární oblastí, v rámci které jsou termíny užívány jsou teoreticky odborné nebo prakticky odborné komunikáty. V ostatních typech sdělení se jedná o pojmenování s nízkou frekvencí výskytu, proto mohou být pro některé uživatele jazyka „potenciálně nesrozumitelná či ne zcela srozumitelná“.¹⁹⁴ Pro užití termínů ve zpravodajství platí zásada, že musí být jejich obsah vymezen v bezprostředním kontextu, pokud tomu tak není, o potenciálním porušení informativnosti rozhoduje četnost jejich výskytu.¹⁹⁵

Potenciál porušit aspekt informativnosti mají, pokud není jejich pojmový obsah vymezen v bezprostředním kontextu, jednotky „deflace“ (1,04; 1,65), „supernova“ (0,61; 5,99).¹⁹⁶

Příklady:

Česká televize (28. 1. 2021) – Opoziční lídr žije od srpna v Německu, kde se léčil po otravě látkou typu **novičok**.

FTV Prima (12. 1. 2021) – Ve stejném pavilonu jako je **nefrologie**.

¹⁹² Jílek 2005, str. 15-16

¹⁹³ Jílek, Bednaříková a kol. 70

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 71

¹⁹⁶ Tamtéž.

4.4. Lexikum s územním a sociálním příznakem

Lexikální prostředky, které mají potenciál porušit informativnost v důsledku územně omezeného užití jsou dialektismy a regionalismy. V důsledku sociálně omezeného užití jsou to poté slangismy a argotismy.¹⁹⁷

Četnost výskytu těchto jednotek v Českém národním korpusu má pouze ilustrativní charakter, potenciál porušit informativnost ve zpravodajství „přisuzujeme všem jednotkám těchto kategorií, a to bez nutnosti četnost výskytu zjišťovat“.¹⁹⁸

4.4.1. Lexikum s územním příznakem

Dialekty jsou slova užívána pouze na daném nářečním území, ostatní příslušníci z jiných oblastí je často neznají.¹⁹⁹ Příkladem může být slovo „košťovat“ (0,61; 0,29) či „štokrle“ (0,1; 0,34).²⁰⁰

Regionalismy jsou taková slova, která překračují hranice jednoho nářečí a rozšiřují se na větší oblast. V české slovní zásobě rozlišujeme slova, která se vyskytují v moravské oblasti, tzv. moravismy, a slova, která jsou omezená na oblast Čech, tzv. čechismy.²⁰¹ Regionalismy se dále dělí na spisovné a nespisovné. Jako příklad můžeme uvést spisovný regionalismus „pletýnka“ (0,05; 0,17) nebo nespisovný regionalismus „umolousaný“ (0,02; 0,62).²⁰²

Příklady:

V analyzovaných zpravodajských relacích jsme nenašli příklad lexika s územním příznakem.

4.4.2. Lexikum se sociálním příznakem

Slangismy jsou součástí nespisovné slovní zásoby spjaté se sociálním prostředím a vyskytují se primárně v mluvených projevech.²⁰³ Slangismy dělíme podle oblasti zájmu na profesionalismy nebo na slangismy v užším slova smyslu, která jsou typická pro zájmové skupiny (studenti, sportovci apod.).²⁰⁴ Příkladem profesního slangismu může být slovo „ponk“

¹⁹⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 72

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ Hauser 1980, str. 22

²⁰⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 72

²⁰¹ Hauser 1980, str. 21

²⁰² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 72

²⁰³ Hauser 1980, str. 23

²⁰⁴ Jílek 2005, str. 11

(0,32; 0,94) nebo „storka“ (0,06; 0,04), příkladem zájmového slangismu může být slovo „slechy“ (0,06; 0,12) či „bafuňář“ (0,78; 0,24).²⁰⁵

Argot je vrstva slov, které užívají členové společenské spodiny (zloději, překupníci apod.). Tato slova vznikají proto, aby daná skupina společnosti utajila obsah svých sdělení, popřípadě, aby znesnadnila jejich pochopení.²⁰⁶ Argotismy, jejichž obsah je nám znám logicky přestaly plnit svůj účel.²⁰⁷ Jako příklad můžeme uvést slovo „krek“ (0,3; 0,1) nebo „piko“ (0,5; 0,16).²⁰⁸

Příklady:

Česká televize (28. 1. 2021) – **Písemky** z češtiny a cizích jazyků psát nebude, na didaktické testy z jazyků dostane o deset minut víc.

FTV Prima (20. 1. 2021) – **Bardotka, uhelka, žehlička**, to jsou přezdívky starších lokomotiv.

Argotismy jsme v žádné z analyzovaných zpravodajských relací nenašli.

4.5. Zkratky, zkrácená a zkratková slova

V žurnalistických sděleních platí pro užívání zkratk dvě zásady, jednak nejsou zkratky „užívány v mluvených komunikátech, jednak při prvním užití zkratky je nutné uvést víceslovné pojmenování, z něhož zkratka vznikla“.²⁰⁹

Potenciál porušit informativnost mají právě zkratky, které nejsou vysvětleny v bezprostřední blízkosti, není uvedeno jejich víceslovné pojmenování. Informativnost naopak neporušují derivovaná zkratková a zkrácená slova, jejichž kořenné slovo splňuje kritérium četnosti výskytu.²¹⁰ (4.1.2. Neologismy)

²⁰⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 72

²⁰⁶ Hauser 1980, str. 28

²⁰⁷ Jílek 2005, str. 12

²⁰⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 72

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ Tamtéž.

Jako příklad ze zkratkových a zkrácených slov lze uvést jednotku „smska“ (0,4; 0,45), v jejímž případě je zachycený výskyt kořenného slova, zkratky „SMS“ (20,32; 10,12) nebo slovo „jednačka“ (0,2; 0,04), které je vytvořeno ze souslovného spojení „jednací místnost“.

Příklady:

FTV Prima (12. 1. 2021) – Poradíme vám, jak získat své peníze zpět, i když špatně vyplníte **SPZ**.

V analyzovaných zpravodajských relacích České televize jsme žádné zkratky nenašli.

4.6. Internacionální lexikum

V případě internacionalismů neboli jednotek cizího původu nemají potenciál porušit informativnost „plně začleněné internacionalismy, jejichž původ již není pocíťován a nemají charakter termínů, archaismů, knižních slov či historismů“. Podobně je tomu také u internacionalismů, které jsou běžně užívané, pro něž „neexistuje jednoslovné české synonymum“.²¹¹ U ostatních internacionalismů můžeme rozhodnout o potenciálu porušení aspektu informativnosti na základě četnosti jejich výskytu.²¹²

Informativnost mají potenciál porušit slova „pejzy“ (0,1; 0,21), „tundra“ (0,6; 1,2) nebo „bigamie“ (0,12; 0,1).²¹³

Příklady:

Česká televize (12. 1. 2021) – Američtí demokraté urychlují přípravy už druhého **impeachmentu**.

FTV Prima (12. 1. 2021) – Zákaz vycházení by se tak mohl přesunout z 20 na 18 hodin, ten platí zatím ve čtvrtině **departmentů**.

²¹¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 73

²¹² Tamtéž.

²¹³ Tamtéž.

4.7. Lexikalizovaná sousloví a lexikalizované frazeologismy

Pokud obsahují plně lexikalizovaná domácí sousloví a frazeologismy stylový příznak knižní a odborný nebo pokud mají územní či sociální příznak a obsahují internacionální komponent, mají poté potenciál porušit aspekt informativnosti. Potenciál porušit informativnost se u těchto lexikálních jednotek zjišťuje na základě četnosti jejich výskytu, sledován však musí být celek, nikoliv jednotlivé komponenty.²¹⁴

Informativnost porušují také idiomy, „a to vzhledem k přítomnosti monokolokabilní jednotky, ustrnulého slova či tvaru slova, jež se v jiných spojeních nevyskytuje“.²¹⁵

Příklady:

FTV Prima (28. 1. 2021) – Může ta první (dávka očkování) **přijít nazmar**.

V analyzovaných zpravodajských relacích České televize jsme žádný takovýto příklad nenašli.

5. Aspekt neutrality

„Naplnění aspektu neutrality předpokládá volbu nociónálních, výrazově neutrálních prostředků, tedy takových, jež neobsahují expresivitu, citové hodnocení, apelové, fatické, asociační, evokační příznaky.“²¹⁶

Při aplikaci konceptu zásad informační kvality „jakožto základního normativního kritéria pro výběr jazykových prostředků ve zpravodajství neutralitu chápeme v užším vymezení, nezahrnujeme do jejího rámce prostředky hodnotící“, a to ani přesto, že je hodnocení jako vyjádření stanoviska či postoje „v sémiotickém diskurzu považováno za postojovou konotaci.“²¹⁷

S požadavkem neutrality užitého lexika či obecně jakýchkoliv výrazových prostředků souvisí termín aktualizace, ta je založená na mimořádnosti užití jazykového prostředku.²¹⁸ J. V. Bečka popisuje aktualizací prostředky jako výrazy překvapivé, osobité, působivější ve vztahu

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 73

²¹⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 76

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Tamtéž.

k příjemci. Užití aktualizačních prostředků umožňuje autorovi vyjádřit osobní stanovisko, popřípadě i citové zaujetí v jeho rámci, jejich užití je ve své podstatě projevem jeho osobnosti.²¹⁹

Někteří stylistikové označují aktualizační prostředky za stylově aktivní. Takové jazykové prostředky tedy můžeme charakterizovat jako „prostředky, jež jsou v textu nápadné, jejich užití vybočuje z pro daný typ textu standardní stylizace, vyjadřování, a mají potenciál aktivizovat příjemce“.²²⁰ Autorovou motivací k užití aktualizačních prostředků ve sdělení je snaha oživit a zatraktivnit text, a tím upoutat příjemcovu pozornost, namotivovat ho k poslechu či přečtení daného obsahu a následně jeho pozornost udržet.²²¹

Část aktualizačních prostředků má potenciál naplňovat pro zpravodajství příznakové funkce, jde o funkci persvazivní, získávací, edukativní nebo zábavní. Aktualizační prostředky mohou také prostředky, které naplňují tyto funkce ve sdělení doprovázet a fungovat jako jejich podpůrný prostředek.²²²

Neutralitu porušují kromě lexikálních jednotek obsahujících expresivitu také výrazově nápadná pojmenování.²²³ Mezi výrazově nápadné prostředky „lze řadit lexikální jednotky, jež obsahují v lexikálním významu konotační stylový sém, stylém, s výjimkou terminologických jednotek, tedy kongruentně použitá hovorová, knižní slova, publicismy a poetismy“.²²⁴ Dále sem lze zařadit nevhodně užitá lexikální jednotky s časovým příznakem (kromě terminologických neologismů), polysémní jednotky aktuální a uzuální, u kterých nezanikla sémantická motivace, a frazeologismy.²²⁵ Terminologické jednotky, ačkoliv obsahují stylovou konotaci, nelze hodnotit ve zpravodajských textech jako výrazově nápadné, tedy za příznakové z hlediska neutrality označení. Naopak informační kvalitu mají potenciál porušit v rámci aspektu informativnosti.²²⁶

²¹⁹ Bečka 1992, str. 42

²²⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 76

²²¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 76-77

²²² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 77

²²³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 98

²²⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 86

²²⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 86-87

²²⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 98

5.1. Expresivní lexikální jednotky

Ačkoliv většina lexikálních jednotek v lexikální zásobě obsahuje pouze základní (nacionální) význam, existuje skupina lexikálních jednotek, u kterých najdeme kromě základního významu také citový nebo volní příznak. Jednotky s těmito příznaky označujeme jako expresivní.²²⁷ Expresivitu dělíme na inherentní, adherentní a kontextovou.²²⁸

Motivace pro užití expresivních lexikálních jednotek ve sdělení může být trojí. Může se jednat o projev sebevyjádření autora, záměr užitím expresivní jednotky podpořit naplnění některé z dalších funkcí (zejména konativní) či o kombinaci dvou předchozích příčin.²²⁹

Expresivní lexikální jednotky byly identifikovány pomocí Internetové jazykové příručky, SSČ, SJČ nebo ASSČ. Expresivní slova jsou označena zkratkou „expr.“.

5.1.1. Inherentní expresivita

Inherentní expresivita plyne „z tvarové podoby slova a expresivita je součástí lexikálního významu“.²³⁰ Podle způsobu vyjádření se dělí na expresivitu hláskovou, slovotvornou a lexikálně sémantickou.²³¹

Hlásková expresivita je založena na přítomnosti hlásek a jejich skupin, které jsou pocíťované jako zvukově expresivní (např. cmrndat, cuchtat, kňučet) nebo na přítomnosti takových slabičných struktur, které jsou pocíťované jako zvukově expresivní (např. cik cak, třesky plesky).²³²

Hlásková expresivita se projevuje hláskovou stavbou slov, především přítomností hlásek a jejich spojení, která nejsou pro neexpresivní slova běžná. Jedná se například o spojení předopatrových souhlásek *d'*, *t'*, *ň* a *j* se zadními samohláskami, příkladem může být slovo „hňup“ či „t'ulpas“.²³³

²²⁷ Jílek 2005, str. 21

²²⁸ Jílek 2005, str. 21-24

²²⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 78

²³⁰ Minářová 2011, str. 234

²³¹ Hauser 1980, str. 49

²³² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 79

²³³ Hauser 1980, str. 49

„Slovotvorná expresivita je spjata se slovotvornou utvářeností lexikálních jednotek a s odpovídajícími slovotvornými typy. Je vázána na užití formanty.“²³⁴ Slovotvorná expresivita obsahuje slova zdrobnělá (např. dvířka, nožka), zveličená (např. kapřísko), zjemnění či zesílení původní vlastnosti (např. mladičkový, velikánský), názvy nositelů vlastnosti vyznačujících se nápadným znakem (např. nosáč, kruťas), názvy osob se zápornou předponou (např. nestyda) a negativní příznak cizí předpony (např. arcipitomec, obrblb).²³⁵

„Expresivní pojmenování tvořená expresivními příponami, předponami a reduplikací mají dominantně hodnotící charakter.“²³⁶ Primárně kladným hodnotícím charakterem se vyznačují slova zdrobnělá (deminutiva). Primárně záporný hodnotící charakter poté přisuzujeme slovům zveličujícím (augmentativa), slovům tvořeným za užití přípony označující nositele s nápadným znakem a slovům označujícím osoby, která jsou utvořena za užití záporné předpony.²³⁷ U lexémů, které jsou tvořené „zveličujícími, intenzifikačními či zdrobňujícími expresivními předponami a reduplikací je kladný či záporný charakter vázán na konkrétní lexikální jednotku, případně její užití, nevyplývá nutně z formantu“.²³⁸

Expresivita lexikálně sémantická se pojí se základním (nacionálním) významem slova, ten označuje takové věci, které vyvolávají citové hodnocení.²³⁹ Takovou expresivitou se vyznačují citoslovce vyjadřující emoce (např. ach, br, fuj), citoslovce zvukomalebné (např. vrkú, haf, bú) a slova od nich odvozená (např. frčet, bučet, krákat)²⁴⁰ nebo částice (např. ať, kéž, nuž).²⁴¹

V případě plnovýznamových lexikálních jednotek jde o lexémy, u kterých je expresivita i kladné či záporné hodnocení obsažené přímo v jejich lexikálním významu. Příkladem může být slovo „blb“ nebo „bordel“ (ve významu nepořádek). Výjimkou jsou hypokoristika, u nich je totiž expresivita spjata se základním významem.²⁴²

²³⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 79

²³⁵ Jílek 2005, str. 21-22

²³⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 79

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 79-80

²³⁹ Hauser 1980, str. 49

²⁴⁰ Hauser 1980 str. 50

²⁴¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 80

²⁴² Tamtéž.

Inherentní lexikálně sémantickou charakteristiku mají také expresivní frazémy. O jejich expresivitě rozhodujeme „na základě přítomnosti citoslovcí, formálních ukazatelů hláskových a slovotvorných, slovníkové lexikálně sémantické charakteristiky či přítomnosti kvantitativního sému intenzity u jejich komponentů, případně pokud je kvantitativní sém intenzity obsažen v lexikálním významu frazému.“²⁴³ Nebo můžeme vycházet z konfrontace se synonymním označením stejné skutečnosti, případně můžeme využít odpovídajícího metajazykového opisu, pokud alespoň jeden opis obsahuje expresivní konotaci, můžeme považovat frazém za expresivní.²⁴⁴ Příkladem může být spojení „lev salónů“, jehož expresivitu můžeme vyvodit právě na základě konfrontace se synonymem, tedy s expresivním pojmenováním „frajer“ (ve významu „naparáděný, vyzývavý, okázale se chovající mladík“)²⁴⁵

Příklady:

Česká televize (21. 2. 2021) – Říkal kladenský rodák, jehož výtvarnickou duši mu otevřela **babička**, když mu bylo osm let.

FTV Prima (4. 1. 2021) – **Holčička** si měla hrát v této zahradě.

5.1.2. Adherentní expresivita

Adherentní expresivita vzniká „užitím běžného výrazu nocionálního příznaku (tj. bez příznaku emocionálního/expresivního) v určitém kontextu“.²⁴⁶ Expresivně neutrální příznak slova se tak změní v expresivní. Příkladem může být slovo „vůl“, jehož expresivním významem je slovo „hlupák“.²⁴⁷

Příklady:

Česká televize (28. 1. 2021) – Ve vládě to **vře**, prezident si uvědomuje politické důsledky.

FTV Prima (13. 2. 2021) – Kuba v tom **větrí** velkou příležitost.

²⁴³ Jílek, Bednaříková a kol. 2020, str. 118

²⁴⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2020, str. 119

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ Minářová 2011, str. 234

²⁴⁷ Jílek 2005, str. 22

5.1.3. Kontextová expresivita

Kontextová expresivita „je založena na kontrastu způsobeném užitím výrazových prostředků, jež neodpovídají kontextu svým věcným významem, případně svou pragmatickou charakteristikou“.²⁴⁸ V rámci textu se využívá „k dosažení zvláštního sémantického efektu, kterým může být ironie, slovní humor“.²⁴⁹ Ironie je v rámci textu vždy hodnotící, avšak slovní humor nemusí vždy hodnocení obsahovat.

Příkladem kontextové expresivity může být formulace „Na tiskovou konferenci přišel ministr vnitra se svými zbrojnoši...“²⁵⁰ nebo „Hladoví dravci se včera proměnili v bezzubá štěňátka.“ (z kontextu poté lze pochopit, že se jedná o sportovce při utkání).²⁵¹

Příklady:

V analyzovaných zpravodajských relacích jsme žádná kontextová expresiva nenašli.

5.2. Stylový příznak

5.2.1. Hovorové lexikum

Hovorové lexikální jednotky se užívají ve stylové oblasti hovorové, jejich užití v jiné oblasti je příznakové. Autor sdělení může použít hovorové lexikum mimo jeho primární oblast záměrně, nebo se může jednat o nezáměrné, bezděčné užití.²⁵² To, zda příjemce považuje hovorové lexikum za nápadné a rozlišuje ho od slov neutrálních závisí na jeho vzdělanosti a sociokulturní charakteristice, popřípadě i na jeho věku.²⁵³

„K hovorovému lexiku, jež je, s výjimkou spisovných regionalismů, dominantně nespisovné, náleží prostředky útvarů a poloutvarů národního jazyka.“ Patří sem dialektismy (např. koštovat), spisovné a nespisovné regionalismy (např. umolousaný), slangismy v širším slova smyslu (např. slechy), argotismy (např. kapřík) a lexikum obecně české (např. handl).²⁵⁴

Hovorové lexikum prochází stálým vývojem, což se projevuje přejímáním nespisovných slov i ztrátou hovorového zabarvení a následným přesunem slov k neutrální

²⁴⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 59

²⁴⁹ Jílek 2005, str. 23

²⁵⁰ Tamtéž.

²⁵¹ Minářová 2011, str. 234

²⁵² Hubáček 1987, str. 89-90

²⁵³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 89

²⁵⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 87-89

slovní zásobě.²⁵⁵ Ze slovo tvorného hlediska se často jedná o univerbismy (např. dodávka, obývací).²⁵⁶ Část výrazů, které náleží do hovorového lexika jsou také expresivní.²⁵⁷

Pro zařazení do hovorového lexika byly jednotky vyhledávány v Internetové jazykové příručce, SSČ, SSJČ nebo ASSČ. Hovorová slova jsou označována zkratkou „hovor.“.

Příklady:

Česká televize (5. 2. 2021) – **Automobilku** opustí devětadvacet pracovníků po dohodě.

FTV Prima (13. 2. 2021) – Omezení se dotkne všech, tedy i **pendlerů**.

5.2.2. Poetismy

Poetismy jsou slova, která se užívají v uměleckém stylu. Jejich vznik je spjatý s uměleckými osobnostmi, směry nebo také s konkrétními díly.²⁵⁸ Některé poetismy v průběhu let zanikly (větrovůz, větvice), některé z nich poetismy zůstaly (bol, modrojas) nebo také získaly knižní stylový příznak (lučina, skalina), část z nich se také stala slovy neutrálními (svit, oslavenec).²⁵⁹

Autorovou motivací pro užití poetismů mimo esteticky sdělené komunikáty je „záměr využít úzké intertextuální vazby na literární dílo či i jeho autora nebo využít originality pojmenování k jedinečnému označení skutečnosti“. Případně může chtít autor své sdělení ozvláštnit zařazením příznakového pojmenování k neutrálnímu.²⁶⁰

Příklady:

V analyzovaných zpravodajských relacích jsme poetismy nenašli.

²⁵⁵ Hauser 1980, str. 30

²⁵⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 89

²⁵⁷ Hauser 1980, str. 30

²⁵⁸ Hauser 1980, str. 40

²⁵⁹ Tamtéž.

²⁶⁰ Jílek, Bednaříková a kol., str. 90-91

5.2.3. Knižní lexikum

Knižní lexikální jednotky se užívají v psaných i mluvených komunikátech, které náleží do vyššího stylu. Jejich užití mimo stylovou oblast knižní je výrazově nápadné, jedná se totiž o projev intelektualizace sdělení.

Knižním lexikem jsme se již zabývali v kap. 4.2. Lexikum s knižním příznakem.

5.2.4. Publicismy

„Za publicismy považujeme jednoslovná pojmenování s posunutým, přeneseným významem, jednotky vzniklé na základě slovtvorných obměn formantů, frazeologismy, a ne zcela lexikalizované fráze.“²⁶¹ Tato pojmenování se vyskytují primárně v publicistické oblasti, pokud se objeví i v oblastech jiných, jejich výskyt je obvykle nižší než v publicistické oblasti.²⁶²

„Publicismy se pohybují na ose aktualizace-schematizace. Vznikají jako okazionální neotřelá, aktualizací pojmenování.“²⁶³ Pokud je uživatelé jazyka akceptují, vejdou do širšího užívání, obvykle s vysokou frekvencí jejich výskytu, a schematizují neboli stanou se modelovými. V důsledku vysokého výskytu schematizovaných publicistických frází ve sděleních mohou být tyto jednotky vnímány příjemci negativně, jako otřepané fráze, klišé. I přesto, že jsou tyto lexikální jednotky vrcholně schematizované, ve sdělení se stávají nápadnými.²⁶⁴

„Výrazová nápadnost relativně nových publicismů spočívá v neotřelosti označení skutečnosti.“²⁶⁵ Za výrazově nápadné lze považovat i publicismy, které jsou lexikalizované, plně schematizované, protože jsou uživateli jazyka „pocit'ovány jako jednotky příslušné k publicistické stylové sféře, mají tedy zřetelnou stylovou konotaci“.²⁶⁶ Pro publicismy je také typická nestabilita, ta vzniká jak v důsledku obměn v rozsahu a čase, tak i v proměnlivosti frekvence jejich výskytu.²⁶⁷

²⁶¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 98

²⁶² Tamtéž.

²⁶³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 92

²⁶⁴ Tamtéž.

²⁶⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 98

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 92

„Specifické postavení mají publicistické frazeologismy a fráze.“²⁶⁸ O tom, zda patří tyto jednotky k publicistické vrstvě rozhoduje komparace jejich výskytu v publicistických a ostatních textech. U těchto jednotek navíc nelze hovořit souhrnně o frazeologismech, i přesto, že se u části z nich o frazeologismy jedná. V některých případech jde však o ne zcela lexikalizované fráze, „tedy stabilizovaná víceslovná spojení v různém stupni lexikalizace, které vznikly v publicistické sféře jako okazionální víceslovná pojmenování s frazeologizovaným jedním členem, případně frazeologizovaná jako celek“.²⁶⁹

Jako příklad jednoslovného publicismu lze uvést slovo „kauza“ (kauza ropné oleje, kauza bílý kůň) nebo slovo „monitorovat“.²⁷⁰ Příkladem publicistického frazeologismu pak může být spojení „vehnat do slepé uličky“ nebo „blbá nálada“.²⁷¹

Jednoslovné publicismy byly vyhledávány v Internetové jazykové příručce, SSČ, SSJČ nebo ASSČ. Publicismy jsou označeny zkratkou „publ.“.

Příklady:

Česká televize (5. 2. 2021) – Ještě jeden aspekt **kauzy Navalnyj**, zemřel lékař z Omsku, který pečoval o Alexeje Navalného krátce po jeho loňské otravě.

FTV Prima (4. 1. 2021) – Spojené státy mají nové **výbušné téma**.

5.3. Lexikum s časovým příznakem

Potenciál porušit aspekt neutrality mají „archaismy zastarávající a zastaralé, okazionalismy, vlastní neologismy s nízkou četností výskytu, historismy užití mimo kontext, nikoli však inkongruentně“.²⁷²

²⁶⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 95

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ Minářová 2011, str. 211

²⁷¹ Jílek, 2005, str. 18

²⁷² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 99

Výrazová nápadnost lexika s časovým příznakem je dána neobvyklostí, která vyplývá z vědomí časové nenáležitosti na straně příjemce, a také nízkou četností výskytu těchto lexikálních jednotek, jde totiž o jednotky, které se vymykají z rámce běžně užívaného jazyka.²⁷³

Lexikem s časovým příznakem jsme se již blíže zabývali v kap. 4.1. Lexikum s časovým příznakem.

5.4. Zástupná pojmenování polysémní a frazeologická

Varianty polysémních jednotek, frazeologismy a současně i idiomy jsou považovány za výrazové prostředky stylové aktualizace, protože mají přenesený význam, tedy označují skutečnost nepřímou.²⁷⁴ Ve zpravodajství slouží tyto jednotky jak k naplnění informativní funkce, tak také k upoutání příjemcovy pozornosti, dodávají sdělení živost a naléhavost.²⁷⁵ Mají tedy potenciál příjemce aktivizovat. Jejich potenciální aktivizační efekt „je založen na kontrastu vůči jednotkám standardního vyjadřování ve zpravodajské oblasti, tedy vůči jednotkám přímého označení skutečnosti“.²⁷⁶

„Aktuální zástupné pojmenovací jednotky jsou ve sdělení výrazově nápadné vždy.“ Představují totiž neobvyklá označení skutečnosti a uživatelé jazyka je pocítují jako nepřímá, zástupná s přeneseným významem.²⁷⁷ O uzuálních, tedy lexikalizovaných pojmenováních hovoříme, pokud se stane „původně aktuální lexikální jednotka ze synchronního hlediska plnohodnotnou součástí lexikálního systému, je zachycená v kodifikované podobě a významu v normativních příručkách“.²⁷⁸ Ani u lexikalizované zástupné pojmenovací jednotky však nelze říci, že není výrazově nápadná, z pohledu neutrality nepříznačová. Rozhodnout můžeme „na základě zjištění, je-li, či není její sémantická motivace zastřená, případně zaniklá“.²⁷⁹ Se zohledněním tohoto faktu nemůžeme za výrazově nápadné považovat pouze uzuální metafory a metonymie se zastřenou či plně zaniklou motivací.²⁸⁰

²⁷³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 99-100

²⁷⁴ Bečka 1992, str. 130

²⁷⁵ Minářová 2011, str. 201

²⁷⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 100

²⁷⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 101

²⁷⁸ Tamtéž.

²⁷⁹ Tamtéž.

²⁸⁰ Tamtéž.

Příkladem aktuální polysémní jednotky může být slovo „odklonit“, jehož potenciální, otevřený pojmový význam lze doložit na synonymu „ukrást“ nebo slovo „tunelovat“, ve významu „finančními machinacemi odčerpávat kapitál“.²⁸¹

Příkladem polysémní jednotky se zastřenou či zaniklou motivací může být metafora „hlava“ či „ručička“ nebo metonymie „hlídka“ či „samota“. Polysémní jednotkou, která vykazuje relativní otevřenost může být například metafora „běží motor“ (synonymum „funguje“) nebo „cihlová barva“ (synonymum „oranžově červená“).²⁸²

U části frazeologismů nevětných, větných a nadvětných spočívá výrazová nápadnost „již v samotné skutečnosti, že nemají konkrétní pojmový význam, nepředstavují synonymní alternativu k označení jedinečné skutečnosti, ale jsou obrazným zobecněním opakujících se jedinečných skutečností či obraznou analogií skutečnosti, či jsou zobecněním sociokulturních standardů“.²⁸³ Nápadnost jejich užití spočívá v kontrastu jejich obraznosti, nepřesnosti a obecnosti se zpravodajským požadavkem na přímé, přesné a konkrétní označení skutečnosti, tedy ve vědomí nenáležitého užití ve zpravodajství, jejich stylové příznakovosti.²⁸⁴

Nenáležitost ke zpravodajství se týká také zbývající části nevětných frazémů a přirovnání, ty sice mohou být přesné, avšak představují nepřímé, obrazné označení skutečnosti. Výrazovou nápadnost nevětných frazémů můžeme zjistit na základě konfrontace s přímým neutrálním synonymem nebo pomocí nociónálního opisu. Jako příklad lze uvést frazeologismus „kočičí hlava“, jehož metajazykovým opisem je „dlažební kostka s oblou svrchní stranou“.²⁸⁵

Výrazová nápadnost může být zesílena, a to „v důsledku případné otevřenosti, potenciálnosti pojmového významu“.²⁸⁶ Jako příklad můžeme uvést frazeologismus „krok za krokem“, jehož synonymem je „pomalu“ nebo „postupně“.²⁸⁷

Specifickým typem frazému, který je výrazově nápadný stejně jako ostatní frazeologismy je idiom. Ten je nápadný hlavně vzhledem k přítomnosti monokolokabilního

²⁸¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 102

²⁸² Jílek, Bednaříková a kol. 103

²⁸³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 104

²⁸⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 104

²⁸⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 104-105

²⁸⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 105

²⁸⁷ Tamtéž.

prvku, kterým je konstruován. Příkladem může být spojení „do třetice všeho dobrého“ nebo „mít pré“. ²⁸⁸

Co se týče aktualizačních frazeologismů (např. „dřel jako magor“), nelexikalizovaných či ne zcela lexikalizovaných frází vyplývá jejich nápadnost jak z obraznosti, nenáležitosti ke zpravodajství, otevřenosti a potenciálnosti pojmového významu, tak i „z odchylky od standardní podoby frazeologismů v případě frazeologismů aktualizovaných či z neobvyklosti označení skutečnosti, podobně jako je tomu u aktuálních polysémních jednotek“. ²⁸⁹

Z nenáležitého užití lexikální jednotky vyplývá „jak hodnocení, tak současně její výrazová nápadnost“. ²⁹⁰ Je nutné rozlišovat mezi „zřetelnou nenáležitostí, nekompatibilitou užití lexikální jednotky a nenáležitým užitím ve vztahu k obvyklému způsobu vyjadřování ve zpravodajství, tedy pouhou nápadností založenou na přítomnosti expresivní, stylové konotace či časového příznaku“. ²⁹¹ V takovém případě se jedná pouze o výrazovou nápadnost expresivní, stylovou či časovou. ²⁹²

Příklady:

Česká televize (12. 1. 2021) – Kongresmani o dvou bodech žaloby namířené proti **hlavě státu** hlasovali těsně před vánočními svátky.

FTV Prima (13. 2. 2021) – **Do slova a do písmene**, a hlavně nechtěně to vzal jeden americký kongresman.

²⁸⁸ Tamtéž.

²⁸⁹ Tamtéž.

²⁹⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 106

²⁹¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 106

²⁹² Tamtéž.

6. Přehled lexikálních prostředků s potenciálem porušit aspekty informační kvality

V tabulce níže je uvedený přehled lexikálních prostředků s potenciálem porušit jednotlivé aspekty zásad informační kvality, který představuje syntézu podrobných kategorií lexikálních prostředků, které jsou schopné porušit jednotlivé aspekty zásad informační kvality.²⁹³

Přehled, na kterém je taxonomie lexikálních prostředků založená vychází z publikace *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* (Jílek, Bednaříková a kol. 2015).

Tabulka 1- Lexikální jednotky s potenciálem porušit aspekty informační kvality

Lexikální prostředek	Faktor faktičnosti		Faktor nestrannosti
	Porušení pravdivosti	Porušení informativnosti	Porušení neutrality
Pojmenování obecná	X		
Pojmenování zobecňující	X		
Pojmenování neurčitá	X		
Nepřesnost zástupných pojmenování	X		
Chybná volba lexikální jednotky	X		
Hodnotící lexikální jednotky	X		
Polysémnní pojmenování	X		
Frazeologická pojmenování	X		
Archaismy		X	X
Historismy		X	X
Neologismy		X	X
Knižní lexikum		X	X
Termíny		X	
Lexikum s územním příznakem		X	X

²⁹³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 107

Lexikum se sociálním příznakem		X	X
Zkratky		X	
Internacionalismy		X	
Expresivní lexikální jednotky			X
Hovorová slova			X
Poetismy		X	X
Publicismy			X
Výrazově nápadné polysémní jednotky a frazeologické jednotky	X		X

7. Televizní stanice

7.1. Česká televize

Česká televize je veřejnoprávní televizní stanice, která byla zřízena 1. ledna 1992. V rámci České televize funguje hned několik kanálů – plnoplatformové ČT1 a ČT2, zpravodajský kanál ČT24, sportovní ČT sport, dětský ČT :D a kulturní ČT art.²⁹⁴

Vzhledem k naší práci se zaměříme hlavně na kanály ČT1 a ČT24, na kterých jsou vysílány námi sledované Události. Pořad Události je hlavní zpravodajskou relací České Televize, která přináší souhrn nejdůležitějších událostí dne z České republiky i ze světa.

Na Události upoutává pravidelně již od 18.55 relace s názvem Události za okamžik a počasí. Po samotných událostech poté následuje relace se sportovním zpravodajstvím nazvaná Branky, body, vteřiny. Samotné Události začínají v 19.00. Stopáž Událostí se každý den mírně liší, ale pokaždé se pohybuje okolo 50 minut. V Událostech se aktuálně střídají jako moderátoři tři muži a tři ženy. Konkrétně se jedná o Marcelu Augustovou, Lindu Bartošovou, Janu Peroutkovou, Michala Kubala, Martina Řezníčka a Jakuba Železného. V každé relaci spolu vždy moderují společně dva z nich. Jeden moderátor nejdříve na začátku relace rychle představí krátce tři nejdůležitější události dne, a poté se k němu připojí moderátor druhý, se kterým se po zbytek relace doplňuje. Po představení moderátorů už následují samostatné reportáže, které mohou být jak živé z terénu, tak již předtočené.

7.2. FTV Prima

Skupina Prima provozuje v České republice hned několik televizních kanálů. Hlavní stanicí tvoří plnoplatformová TV Prima pro celou rodinu, poté je zde kanál s posunutým programem o jednu hodinu, tedy Prima+1. Dále je zde kanál zaměřený na mladší diváky Prima COOL, poté kanál Prima LOVE, který je zaměřený spíše na pořady pro ženy. Mezi kanály patří také dokumentární Prima ZOOM a filmový kanál Prima MAX, na kriminální tvorbu se poté zaměřuje Prima KRIMI. Pro naši práci je však nejdůležitější nejmladší z kanálů FTV Prima a tím je zpravodajský kanál CNN Prima NEWS.²⁹⁵

Kanál CNN Prima NEWS nabízí sedm dní v týdnu zpravodajský servis z domova i ze světa a opírá se o zkušenosti sítě CNN, která obsahuje stovky spolupracovníků v desítkách

²⁹⁴ Základní informace o ČT [online]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/zakladni-informace-o-ct/>

²⁹⁵ O skupině Prima [online]. Dostupné z: <https://prima.iprima.cz/o-ftv-prima>

zemí po celém světě. Tento zpravodajský kanál nabízí téměř 30 pořadů a také zpravodajskou hodinu v hlavním vysílacím čase.²⁹⁶

Nás v rámci naší analýzy zajímá z kanálu CNN Prima NEWS hlavní zpravodajská relace nazvaná Hlavní zprávy, která je zároveň vysílána i na kanále TV Prima, a u které televize na webu uvádí, že jde o nejnovější ověřené zprávy z domova i ze světa. Rychle, stručně a srozumitelně.²⁹⁷ Před Hlavními zprávami je od 18.52 uvedena předpověď počasí, a naopak po jejich konci začínají Krimi zprávy. Samotná relace Hlavní zprávy začíná v 18.55. Stopáž Hlavních zpráv se každý den pohybuje okolo 40 minut. V rámci relace se aktuálně střídají čtyři moderátoři, dva muži a dvě ženy. Konkrétně se jedná o Kláru Doležalovou, Evu Perkausovou, Romana Šebrleho a Karla Voříška. V každé relaci spolu moderují dva z nich. Zpravodajská relace začíná po znělce představením obou moderátorů, kteří se následně vystřídají v uvedení tří krátkých zpráv. Po nich už následují samostatné reportáže.

²⁹⁶ CNN Prima NEWS [online]. Dostupné z: <https://www.iprima.cz/o-spolecnosti/cnn-prima-news>

²⁹⁷ Hlavní zprávy [online]. Dostupné z: <https://cnn.iprima.cz/porady/hlavni-zpravy>

8. Metodika analýzy

V rámci analýzy jsme zkoumali celkem 14 hlavních zpravodajských relací, sedm z České televize a sedm z FTV Prima. Vzorky pro analýzu jsme sbírali v rámci takzvaného průběžného týdne v období od pondělí 4. ledna 2021 do neděle 21. února 2021. Zpravodajské relace obou televizních stanic jsou přístupné v internetovém archivu, odkud jsme je také brali. Všechny analyzované části relací jsou k práci připojeny na přenosném médiu.

V případě obou relací budeme analyzovat pouze všeobecné domácí a zahraniční zpravodajství, nikoli sport a počasí. Do analýzy nezahrneme kontaktné úseky moderátorů, nezpravodajské úseky upoutávající na další část zpravodajské relace a nezpravodajské úseky, které upoutávají na následující pořady dané televizní stanice. Naopak zahrneme úseky obsahující přehled témat. Dále nezahrneme nežurnalistické výpovědi osob/moderátorů (představení, přivítání, uvedení pořadu). V případě interakce moderátora a reportéra nebudou zahrnuty otázky, ale pouze odpovědi na ně, v případě že mají zpravodajský charakter. Zahrnuty budou také parafráze, tedy promluvy nějaké jiné osoby vyjádřené žurnalistou, naopak nezahrneme citace. V analýze nebudou také zahrnuty výpovědi žurnalistů realizované v jiném než českém jazyce z důvodů neznalosti jazyka (např. slovenských novinářů z televize JOJ).

V rámci České televize budeme analyzovat Události, denně od 19 hodin. Na FTV Prima konkrétně v rámci její zpravodajské divize CNN Prima News budeme sledovat Hlavní zprávy, které začínají každý den v 18.55. Délka obou televizních relací se od sebe liší zhruba o deset minut. Stopáž Událostí se pohybuje okolo 50 minut a stopáž Hlavních zpráv okolo 40 minut. Proto jsme se v rámci analýzy rozhodli komparovat stanice podle nejkratší relace a analyzovali jsme tak u všech vybraných pořadů stejnou část. Nejkratší čistý čas, bez částí, které jsme z analýzy na základě kritérií vyřadili, vykazovaly Hlavní zprávy FTV Prima, kdy se jednalo o 18 minut pořadu. Na základě toho budeme tedy u obou televizních stanic analyzovat prvních 18 minut vybraných relací.

Analýza byla prováděna v době celosvětové pandemie nemoci COVID-19, kterou způsobuje koronavirus SARS-CoV-2. V důsledku toho se ve zpravodajství ve velké míře objevovaly termíny koronavirus (0,02; 0,06), koronavir (0,00; 0,06) a různá zkratková slova jako například covid a jiné obměny. S pandemií také souvisí termín respirátor (0,25; 0,5) nebo nouzový stav (0,35; 0,36). Podle námi stanovených kritérií v aspektu informativnosti by pak měly všechny tyto jednotky potenciál porušit informační kvalitu. V analýze jsme se jim však

vzhledem k častému výskytu v médiích rozhodli udělit výjimku, a tedy je do vzorku nezapočítávat. Předpokládáme, že jejich význam je divákům již zřejmý a nemusí se jim již vysvětlovat.

Lexikální jednotky s potenciálem porušit informační kvalitu budeme identifikovat hlavně pomocí Internetové jazykové příručky a slovníků ASSČ, SSČ, SSJČ, PSJČ. V rámci aspektu informativnosti použijeme k identifikaci také Český národní korpus, konkrétně korpus SYN verze 8 a korpus SYN2020. Potenciál porušení informativnosti pak budou mít takové jednotky, u kterých bude průměrný počet výskytu v hypotetickém korpusu o délce 1 milion slov do výše 1,5 výše včetně, a to při zaokrouhlení setin výskytu dolů. Toto kritérium je stanovené pro všechny lexikální jednotky s příznakem časovým, internacionálním původem, územní a sociální charakteristikou a stylovou konotací. Pro zjištění příslušnosti lexikálních jednotek ke zmíněným příznakům, bude primárně používán SSČ, pokud v něj jednotky nepůjdou identifikovat bude následně použit SSJČ²⁹⁸.²⁹⁹ K identifikaci lexika s územním příznakem poté využijeme SNČJ a k identifikaci frazeologismů a idiomů SČFI. Pro určení neologismů využijeme také elektronický archiv Neomat, který zřizuje Ústav pro český jazyk Akademie věd České republiky. Pro identifikaci expresivních frazému a polysémních jednotek navíc využijeme komparaci se synonymy nebo popřípadě metajazykový opis.

Lexikální jednotky s potenciálem porušit informační kvalitu budeme k lexiku řadit na základě taxonomie, kterou jsme vytvořili v teoretické části. V případě lexikálních jednotek, které porušují více aspektů zároveň budou tyto jednotky počítány ke každému porušení zvlášť.

Dle kategorií z taxonomie zapíšeme výsledky analýzy do tabulek a následně jednotky kvantifikujeme. Na konci každého aspektu poté uvedeme dílčí shrnutí zjištěných poznatků. V rámci analýzy budeme zjišťovat kolikrát se daná lexikální jednotka vyskytuje v analyzovaném úseku, a také jaký je její průměrný výskyt na minutu zpravodajské relace. Průměrný výskyt vypočítáme tak, že vezmeme analyzovaný čas, který jsme stanovili podle nejkratší zpravodajské relace, tedy 18 minut. Ten potom vynásobíme číslem sedm, které znázorňuje počet dní, během nichž jsme analýzu prováděli. Výsledkem bude tedy číslo 126,

²⁹⁸ Slovník spisovného jazyka českého [online]. Dostupný z: <http://ssjc.ujc.cas.cz>

²⁹⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, str. 64-65

kterým námi zjištěné hodnoty vydělíme. Poté pomocí komparace určíme, jaká stanice porušuje zásady informační kvality více, a jaká méně a ve kterých aspektech.

9. Výskyt prostředků s potenciálem porušit informační kvalitu

V níže uvedených tabulkách jsou zaznamenány výsledky analýzy lexikálních jednotek, které mají potenciál porušit informační kvalitu v rámci hlavních zpravodajských relací České televize a FTV Prima. Jednotky jsou rozděleny celkem do 27 tabulek, na základě porušení, která jsme sledovali. V každé tabulce je vypsán celkový výskyt daných jednotek a průměrný výskyt na minutu analyzovaného vzorku. Na konci každého aspektu, tedy pravdivosti, informativnosti a neutrality je poté uvedené shrnutí jednotlivých tabulek.

9.1. Porušení aspektu pravdivosti

Tabulka 2 - Obecná pojmenování

OBEČNÁ POJMENOVÁNÍ	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	43	0,341
FTV Prima	36	0,285

Tabulka 3 - Pojmenování zobecňující

POJMENOVÁNÍ ZOBECŇUJÍCÍ	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	1	0,008
FTV Prima	2	0,016

Tabulka 4 - Neurčitá pojmenování

NEURČITÁ POJMENOVÁNÍ	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	381	3,024
FTV Prima	290	2,302

Tabulka 5 - Nepřesnost zástupných pojmenování

NEPŘESNOST ZÁSTUPNÝCH POJMENOVÁNÍ	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	13	0,103
FTV Prima	26	0,206

Tabulka 6- Chybná volba lexikální jednotky

NEPŘESNOST V DŮSLEDKU CHYBNÉ VOLBY LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	2	0,016
FTV Prima	0	0

Tabulka 7 - Hodnotící lexikální jednotky

HODNOTÍCÍ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	104	0,825
FTV Prima	137	1,087

V obou analyzovaných televizních zpravodajských pořadech docházelo k porušování aspektu pravdivosti ve velké míře. K více porušení došlo ve zpravodajství České televize. Nejčastěji k porušení informační kvality docházelo u neurčitých pojmenování. V projevu žurnalistů se často objevovaly inherentní neurčité jednotky (např. *téměř, desítky, tisíce*), ale také adherentně neurčité jednotky (např. *podle policistů, podle odborníků, analytici upozorňují*). K druhému největšímu porušení docházelo u jednotek hodnotících, v tomto případě docházelo k většímu porušení u zpravodajské relace FTV Prima. K menšímu porušení docházelo poté u obecných pojmenování, kde jich víc bylo ve zpravodajství České televize.

Poté následovala nepřesnost zástupných pojmenování a hodnotící charakter frazeologismů a polysémních jednotek, v těchto případech jsme naopak našli více jednotek s potenciálem porušit informační kvalitu ve zpravodajské relaci FTV Prima.

9.2. Porušení aspektu informovanosti

Tabulka 8- Archaismy

ARCHAISMY	Celkový počet	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	0	0
FTV Prima	2	0,016

Tabulka 9 - Historismy

HISTORISMY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	0	0
FTV Prima	0	0

Tabulka 10 - Neologismy

NEOLOGISMY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	4	0,032
FTV Prima	13	0,103

Tabulka 11 - Knižní lexikum

KNIŽNÍ LEXIKUM	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	0	0
FTV Prima	3	0,008

Tabulka 12 - Termíny

TERMÍNY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	26	0,206
FTV Prima	39	0,301

Tabulka 13 - Lexikum s územním příznakem

LEXIKUM S ÚZEMNÍM PŘÍZNAKEM	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	0	0
FTV Prima	0	0

Tabulka 14 - Lexikum se sociálním příznakem

LEXIKUM SE SOCIÁLNÍM PŘÍZNAKEM	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	1	0,001
FTV Prima	9	0,071

Tabulka 15 - Zkratky

ZKRATKY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	0	0
FTV Prima	4	0,032

Tabulka 16 - Internacionalismy s nízkým výskytem

INTERNACIONALISMY S NÍZKÝM VÝSKYTEM	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	2	0,016
FTV Prima	14	0,111

Tabulka 17 - Lexikalizovaná sousloví a lexikalizované frazeologismy

LEXIKALIZOVANÁ SOUSLOVÍ A LEXIKALIZOVANÉ FRAZEOLOGISMY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	0	0
FTV Prima	3	0,024

Aspekt informativnosti na rozdíl od aspektu pravdivosti více porušila zpravodajská relace FTV Prima. Porušení informativnosti se nejvíce projevilo u termínů, které nebyly vysvětlené v kontextu a měly nízkou četnost výskytu, často se jednalo o slova například z lékařského prostředí. Dále se častěji objevovaly neologismy a internacionalismy, u FTV Prima poté také lexikum se sociálním příznakem. Ani u jedné stanice jsme nenašli historismy a lexikum s územním příznakem. V malém množství se pak v rámci zpravodajství FTV Prima objevilo knižní lexikum, archaismy, zkratky, a také lexikalizovaná sousloví a lexikalizované frazeologismy, kdy šlo hlavně o idiomy, které porušovaly informativnost.

9.3. Porušení aspektu neutrality

Tabulka 18 - Expresivní lexikální jednotky

EXPRESIVNÍ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	15	0,119
FTV Prima	28	0,222

Tabulka 19 - Hovorová slova

HOVOROVÁ SLOVA	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	19	0,151
FTV Prima	18	0,143

Tabulka 20 - Lexikum s územním příznakem

LEXIKUM S ÚZEMNÍM PŘÍZNAKEM	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	0	0
FTV Prima	0	0

Tabulka 21 - Lexikum se sociálním příznakem

LEXIKUM SE SOCIÁLNÍM PŘÍZNAKEM	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	1	0,001
FTV Prima	9	0,071

Tabulka 22 - Poetismy

POETISMY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	0	0
FTV Prima	0	0

Tabulka 23 - Knižní lexikum

KNIŽNÍ LEXIKUM	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	0	0
FTV Prima	3	0,024

Tabulka 24 - Publicismy

PUBLICISMY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	14	0,111
FTV Prima	10	0,079

Tabulka 25 - Archaismy

ARCHAISMY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	0	0
FTV Prima	2	0,016

Tabulka 26 - Historismy

HISTORISMY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	0	0
FTV Prima	0	0

Tabulka 27 - Neologismy

NEOLOGISMY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	4	0,032
FTV Prima	13	0,103

Tabulka 28- Výrazově nápadné polysémní jednotky a frazeologické jednotky

VÝRAZOVĚ NÁPADNÉ POLYSÉMNI JEDNOTKY A FRAZEOLOGICKÉ JEDNOTKY	Celkový výskyt	Průměrný výskyt na minutu
Česká televize	19	0,151
FTV Prima	27	0,214

Porušení aspektu neutrality se stejně jako u aspektu informativnosti nejvíce projevilo ve zpravodajských relacích FTV Prima. V rámci tohoto aspektu se často vyskytovala expresivní slova, a to hlavně hodnotící inherentní expresiva, objevovala se slova kladně hodnotící (např. *maminka, babička, holčička*), ale také například slova hanlivá (např. *agresor, vandal*). V menším množství se poté objevovala také hodnotící adherentní expresiva (např. *nepřekousnul fakt*). Po expresivech se pak často objevovaly u obou stanic publicismy, mezi nimiž se asi nejčastěji objevovalo slovo „*kauza*“, a pak také slova hovorová (např. *pendler, taky*). Poměrně velké zastoupení měly také výrazově nápadné polysémní jednotky a frazeologické jednotky, kdy šlo hlavně o výrazově nápadné frazeologismy nebo idiomy. V analyzovaném vzorku jsme naopak nenašli žádné poetismy.

Závěr

Na začátku naší práce jsme uvedli, že by zpravodajství mělo co nejvíce dodržovat zásady informační kvality, k čemuž se zavázaly i samotné sledované stanice. Na základě naší analýzy však můžeme říct, že k porušování informační kvality poměrně často dochází a v některých případech i velice výrazně.

V rámci aspektu pravdivosti jsme zaznamenali největší rozdíl v četnosti výskytu u neurčitých pojmenování, kdy se jejich výskyt v rámci České televize lišil od výskytu ve zpravodajství FTV Prima o téměř sto jednotek. Podle zaznamenaných výsledků můžeme také říct, že právě v případě neurčitých pojmenování se jednalo o nejčastější porušení informační kvality, a to u obou stanic. Neurčitá pojmenování se v Událostech mohla objevovat častěji, protože relace nabízí více seriózních témat a často do svého programu zařazuje různé statistiky či podobné údaje, u kterých poté dochází například k zaokrouhlování jednotek. V rámci aspektu pravdivosti jsme pak dále zaznamenali také poměrně velké množství hodnotících jednotek, tento údaj se však na rozdíl od předchozího u obou stanic příliš nelišil. Hodnotící lexikum vnáší do zpravodajského sdělení názory a postoje žurnalistů, a proto je jeho užití nežádoucí. Celkově bylo porušení informační kvality u aspektu pravdivosti největší právě kvůli těmto dvěma jmenovaným kategoriím.

Aspekt informativnosti více porušovala zpravodajská relace FTV Prima. K největšímu porušení docházelo u obou zpravodajských relací u termínů, které nebyly v kontextu vysvětlené a měly v rámci korpusu nízkou četnost výskytu. Nižší zastoupení poté měly internacionalismy a slova se sociálním příznakem, v obou případech se opět více těchto jednotek objevovalo ve zpravodajství FTV Prima. V nižším počtu se v Hlavních zprávách objevovaly také zkratky, které jsme v rámci Událostí neobjevili žádné, zde moderátoři a redaktoři používali buď zkratky s vysokou četností výskytu (např. EU) nebo vyslovovali celé názvy.

U aspektu neutrality jsme poté zaznamenali mezi stanicemi největší rozdíl v případě expresivních jednotek nebo výrazově nápadných jednotek, kdy se jich více nacházelo v Hlavních zprávách FTV Prima. K tomuto mohlo docházet například z důvodů toho, že se relace mnohdy zabývá méně seriózními tématy, což se poté často odrazí třeba i na jazyku žurnalistů. K tomuto porušení mohlo docházet také v důsledku snahy více se přiblížit divákovi a oslovit ho. Více se jak v Událostech, tak i Hlavních zprávách objevovaly expresivní jednotky inherentní, v jejichž případě se často jednalo o zdobněliny, eufemismy, ale také slova hanlivá.

V případě výrazových jednotek šlo poté hlavně o frazeologismy nebo idiomy. Stanice se od sebe však v rámci aspektu neutrality příliš nelišily například v užívání publicismů či hovorových slov.

Z analýzy vyplývá, že k porušení informační kvality docházelo z pohledu jednotlivých aspektů více u Hlavních zpráv komerční stanice FTV Prima, kdy bylo větší porušení zaznamenáno jak u informativnosti, tak i u neutrality. Události České televize porušovaly více aspekt pravdivosti, a to hlavně kvůli užívání nepřesných pojmenování. Žurnalisté České televize poté oproti žurnalistům FTV Prima celkově ve svých projevech působili seriózněji a používali spisovnější jazyk.

Seznam zkratk

ASSČ	Akademický slovník současné češtiny
PSJČ	Příruční slovník jazyka českého
SČFI	Slovník české frazeologie a idiomatiky
SNČJ	Slovník nářečí českého jazyka
SSČ	Slovník spisovné češtiny
SSJČ	Slovník spisovného jazyka českého

Seznam literatury a pramenů

Literatura

BEČKA, Josef Václav. *Česká stylistika*. 1. vyd. Praha: Academia, 1992. 467 s. ISBN 80200-0020-8.

ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ Marie, MINÁŘOVÁ Eva. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 381 s. ISBN 978-80-7106-961-4.

ČERMÁK, František, HRONEK, Jiří a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. Praha: Academia, 1994. ISBN isbn80-200-0428-9.

HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. 192 s.

JÍLEK, Viktor. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty: studijní text pro distanční studium*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. 125 s. ISBN 80-2441246-2

JÍLEK, Viktor. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 120 s. ISBN 978-80-2442218-3.

JÍLEK, Viktor; BEDNAŘÍKOVÁ, Božena a kol. *Jazyková expresivita v hlavních zpravodajských relacích ČT, TV Nova, FTV Prima a TV Barrandov*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. 203 s. ISBN 978-80-244-5802-1.

JÍLEK, Viktor; BEDNAŘÍKOVÁ, Božena a kol. *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, 1 CD-ROM (233 stran). ISBN 978-80-244-4896-1.

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. *Encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 604 s. Encyklopedický slovník češtiny. ISBN 80-7106-484-X.

MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika pro žurnalisty*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 289 s. Žurnalistika a komunikace. ISBN978-80-247-2979-4.

Internetové zdroje

CNN Prima NEWS startuje 3. května, v 18.55 představí nové tváře i HLAVNÍ ZPRÁVY – iPrima [online] [cit. 28. 11. 2020]. Dostupné z: <https://www.iprima.cz/tiskove-zpravy/cnn-prima-news-startuje-3-kvetna-v-1855-predstavi-nove-tvare-i-hlavni-zpravy>

CNN Prima NEWS [online] [cit. 2. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.iprima.cz/ospolecnosti/cnn-prima-news>

Hlavní zprávy [online] [cit. 2. 3. 2021]. Dostupné z: <https://cnn.iprima.cz/porady/hlavni-zpravy>

Internetová jazyková příručka [online] [cit. 3. 1. 2021]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=demokracie>

Korpus SYN verze 8 [online] [cit. 23. 1. 2021]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn:verze8>

Korpus SYN2020 [online] [cit. 23. 1. 2021]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn2020>

O skupině Prima [online] [2. 3. 2021]. Dostupné z: <https://prima.iprima.cz/o-ftv-prima>

Základní informace o ČT [online] [cit. 2. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/zakladni-informace-o-ct/>

Zelení si dali podmínku pro spolupráci s ČSSD. Nesmí vést k vládě s Babišem [online] [cit. 18. 3. 2021]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/zeleni-podminka-pro-spolecny-postup-ve-volbach-s-cssd-ne-s-babisem.A210130_200209_domaci_kop

Analyzované pořady

Události Česká televize

Události, pondělí 4. 1. 2021 [online]. Dostupné z:
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/221411000100104/>

Události, úterý 12. 1. 2021 [online]. Dostupné z:
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/221411000100112/>

Události, středa 20. 1. 2021 [online]. Dostupné z:
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/221411000100120/>

Události, čtvrtek 28. 1. 2021 [online]. Dostupné z:
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/221411000100128/>

Události, pátek 5. 2. 2021 [online]. Dostupné z:
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/221411000100205/>

Události, sobota 13. 2. 2021 [online]. Dostupné z:
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/221411000100213/>

Události, neděle 21. 2. 2021 [online]. Dostupné z:
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/221411000100221/>

Hlavní zprávy FTV Prima – viz příložené CD

Seznam tabulek

Tabulka 1- Lexikální jednotky s potenciálem porušit aspekty informační kvality.....	53
Tabulka 2 - Obecná pojmenování.....	60
Tabulka 3 - Pojmenování zobecňující	60
Tabulka 4 - Neurčitá pojmenování	60
Tabulka 5 - Nepřesnost zástupných pojmenování.....	61
Tabulka 6- Chybná volba lexikální jednotky	61
Tabulka 7 - Hodnotící lexikální jednotky.....	61
Tabulka 8- Archaismy	62
Tabulka 9 - Historismy.....	62
Tabulka 10 - Neologismy	62
Tabulka 11 - Knižní lexikum.....	63
Tabulka 12 - Termíny.....	63
Tabulka 13 - Lexikum s územním příznakem	63
Tabulka 14 - Lexikum se sociálním příznakem	64
Tabulka 15 - Zkratky	64
Tabulka 16 - Internacionalismy s nízkým výskytem.....	64
Tabulka 17 - Lexikalizovaná sousloví a lexikalizované frazeologismy	65
Tabulka 18 - Expresivní lexikální jednotky	65
Tabulka 19 - Hovorová slova	66
Tabulka 20 - Lexikum s územním příznakem	66
Tabulka 21 - Lexikum se sociálním příznakem	66
Tabulka 22 - Poetismy.....	66
Tabulka 23 - Knižní lexikum.....	67
Tabulka 24 - Publicismy.....	67
Tabulka 25 - Archaismy	67
Tabulka 26 - Historismy.....	67
Tabulka 27 - Neologismy	68
Tabulka 28- Výrazově nápadné polysémní jednotky a frazeologické jednotky.....	68